

3002

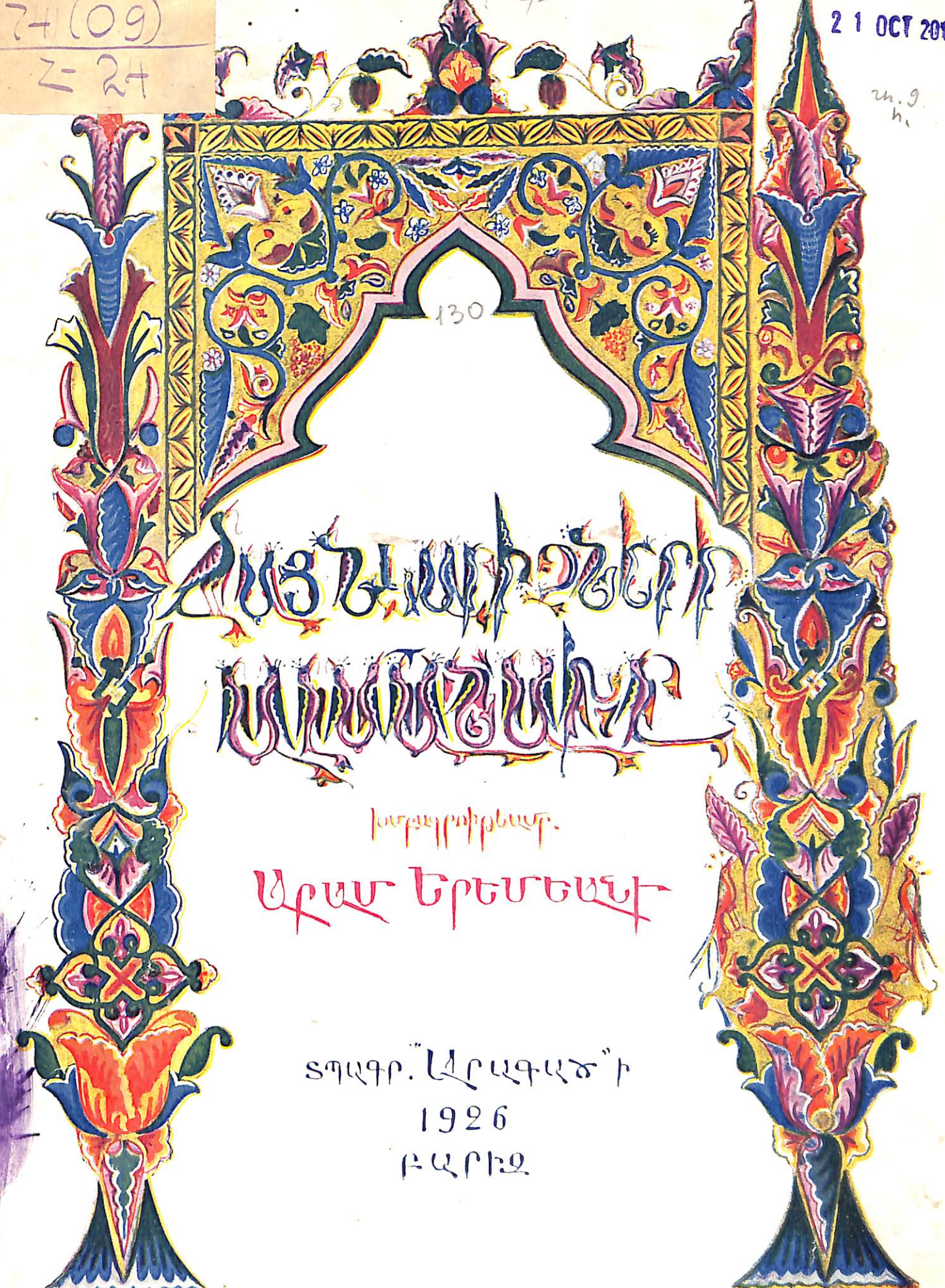
75(47.925)

2-24

24 (09)
Z-24

21 OCT 2010

24.9
h.

130

ԱՅՆԱԿԻՇՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆՆԵՐԻ

ԽՐԵՍՏՈՒԹՅԱՆ

ԱՐԱՆԵՐԵՆԵՐԻ

ՏՊԱԳՐ. ԱՐԱԳԱԾԻ

1926

ԲԱՐԻՁ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ, ԵՂԻՇԷ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ, ՍՏԵՓԱՆ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ,
ՎԱՀՐԱՄ ԳԱՅՖԷՋԵԱՆ, ԳԱՌՐԻԷԼ ԳԻՐԶԵԱՆ, ՍԵՐԱԿ ԱՌԱԲԵԼԵԱՆ, ՅԱԿՈՐ ԿՈՉՈՆԵԱՆ,
ՏԱՐԱԳՐՈՍ, ԱՆՈՒՇ ՍԱԳԻՆԵԱՆ, Վ. ԱԽԻԿԵԱՆ

05.06.2013

3002

7-47.925)
Հ-24

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի

Ն Կ Ա Ր Ի Չ Ն Ե Ր Ի Ա Լ Մ Ա Ն Ա Խ Ը

Ա.

ԽՄԲ.

Ա Ր Ա Մ Ե Ր Ե Մ Ե Ա Ն

Փ Ա Ր Ի Չ
Տպ. "Արագած" Ի
1926

5592

11240

Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

«ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ», Թիւ 296 (1348) ԴԵԿՏ. 1925 Թ., Ա. ԵՐԵՄԵԱՆ.— «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ԱԼՄԱՆԱԽԸ»

Ընկ. Ա. Երեմեանի այդ աշխատանքը ճեռագիր է առաջում: Մեր տեղեկութիւնները համաձայն հաշուով հրատարակութեան պիտի յանձնուի փարիզում: Այդ հանգամանքն իրաւունք է տալիս ինձ կանգ առնելու Երեմեանի ժողովածուի վրայ: Ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ այսօր էլ մենք ամփոփ եւ լրիւ տեղեկութիւն չունենք Հայաստանի կուլտուրական հարստութիւնների մասին: Կան ցաք ու ցրիւ տեղեկութիւններ, զանազան թուղթիկ յօդածոներ եւ ակնարկներ, որոնցից իւրաքանչիւրը մի որոշ կողմից լուսաբանում է հայ արւեստի այս կամ այն բնագաւառը: Սակայն բարեհաւան է ամփոփումը, ընդհանուրի պատկերը: Եւ, ահա, ընկ. Ա. Երեմեանի գործը խորհուրդներ է աշխատանքում է հենց այդպիսի մի ժողովածուի մէջ հաւաքուած է ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՐԾՈՂ ՆԿԱԼՆԵՐԻ տեղագրութեան ընդհանուր տեսութիւնը ու բնորոշումը: Գուցէ դժուար է համաձայնեցնել Ա. Երեմեանի մի քանի բնորոշումների հետ: Իր գրքի յառաջաբանի մէջ, խօսելով հայ նոր նկարիչների մասին, Ա. Երեմեանը նկատում է, որ «նրանք նկարում են գլխաւորապէս վերածնունդի շրջանի հայաստանի եւ աշխատանքութեան խորհրդերը, երկրի կուլտուր. տեսնողական վերաշինութիւնը, ջրանցքների ստեղծումը, առհասարակ ընդհանուր կառուցումը (Պարբերէլ ցումը, էլեքտրական շաղկապների կառուցումը (Պարբերէլ ցումը), աշխատանքութեան վճարման պայ- Գիւրջեան), աշխատանքութեան վճարման պայ- քարը եւ այլն եւ այլն: Ինձ թւում է, որ աւելի ճիշդ կը լինէր ասել, թէ «գործում են ու աշխատում են նոր արւեստը», ինչպէս շեշտում է ինքը Երեմեանը իր յառաջաբանի վերջում: Ժողովածուի տեսութեան վերջում հաւանք է Հայաստանի արւեստների պօլիտէկնիկումի տեսութեանը: Այդ գլուխը գրել է նկարչական ստեղծագործութեան վերջում Գայֆեճեանը:

Այս ներածական այդ տեսութիւնից յետոյ Ա. Երեմեանը պատմում է առանձին նկարիչների

մասին: Նախ գալիս է Մարտիրոս Սարեանը, որի տեղագրութիւնը հեղինակը մի քիչ արւեստական կերպով բաժանում է հինգ շրջանի: Առաջին շրջանը—այդ 1900—1904 թվականների քառամեակն է, որ «գաղտնիկան ազդեցութիւնների եւ նկարչական կազմակերպութեան շրջանն է» համարում: Այս 1904-ից մինչեւ 1910 թ. Սարեանը ուղեւորում է Երեւան, եւ տեսնում է այստեղ «նոր աշխարհ, ու հէքեթային բնութիւնը, արեւը, հարթ տանիքները, փողոցի կեանքը ...»:

1910-ից 1916 Սարեանը անցնում է Կ. Պոլիս եւ Արեւելք—Եգիպտոս, Պարսկաստան: Դրանից յետոյ 1916-ից 1921 տեղեւում է, շնորհիւ միջազգային պատերազմի եւ յետապոստեան, ընդհատում, որից յետոյ 1921-ին Սարեանը անցնում է Երեւան եւ այստեղ նորից բարձրանում գէպի արւեստի նոր բարձունքները:

Սարեանից յետոյ Երեմեանը անցնում է Զա- կուր Կոջոյեանի արւեստի քննութեանը: Կանգ առնելով Կոջոյեանի կեանքի վրայ, Երեմեանը շեշտում է այն, որ Կոջոյեանը հոյնալէս Արեւմուտքից անցել է Արեւելք, եւ հենց Արեւելքի մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան միջոցով էլ կարողացել է մշակել արեւելեան իր այնքան բնորոշ նկարչե- րին ու էսքիզները: Կենսագրութեան վերջում Երեմեանը բերում է հասել մամուլի կարծիքը Կոջոյեանի տեղագրութեան մասին: Երբորդ գլուխը նկարում է նկարիչ Ստեփան Աղաջանեանին, որը բնորոշ է, որպէս պարտէտիստ: «Իր ստեղծ- ները, ասում է Երեմեանը, փոքր-Պօլ-Կորանան էր իր կոմպոզիցիայով եւ խնամքով կառուարան իր պարտէտներով ... Նա յաճախ այցելում է Լուվրը, Լուքսեմբուրգը, ծանօթանում հին վարպետների գեղարւեստական արժէքների, ստեղծագործութեանը եւ նրանց ուղղութիւնները, նրանց մօտեցումը եւ տեխնիկան: Նայն շրջանում էլ հաւաստի նկարիչ Կլոդ-Մոնէի հետ շրջում է Փարիզի գեղարւեստական վայրերը. . .

Ձեռք կանգնում ժողովածուի միւս մասերի վրայ: Աղաջանեանից յետոյ գալիս են Սեդրակ Լեւաքեւեանը, Գաբրիէլ Գիւրջեանը, Վրթանէս Ախիկեանը, Անուշ Սաքիսեանը, Վահրամ Գայֆէճեանը, Տարազրոս Վարդանեանը, արձանագործ Արա Սարգսեանը, Շարբաբջեանը եւ Թաթէոսեանը: Ժողովածուի վերջին մասում խօսւում է նկարչական աշխարհի կորուստների՝ Գէորգ Բաշինջաղեանի եւ Վահո Խոջաբեգեանի մասին: Վահո Խոջաբեգեանը հին Թիֆլիսի, Սոնդուկեանի Թիֆլիսի չափազանց ուրույն նկարիչն է— գուցէ միակը, որ կարողացել է արտայայտել անցած շրջանի կենցաղը: Խոջաբեգ-

եանի կեանքի եւ գործի տեսութիւնները իր ժամանակ տւել է նկարիչ Շարբաբջեանը: Երեմեանը հենց այդ տեսութիւնն էլ զետեղել է իր ժողովածուի մէջ, յիշելով միաժամանակ Շարբաբջեանի անունը: Ինչպէս տեսնում ենք, «Հայաստանի նրկարիչների ակամախը» բաւական հետաքրքրական ձեռնարկութիւն է: Ժողովածուի մէջ ամփոփւած կենսագրական ակնարկները, բազմաթիւ նկարները եւ այն փաստերը, որ հաղորդոււմ է ժրջան հեղինակը, առատ նիւթ են մատակարարում հայ նոր արւեստի ճանաչողութեան համար:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԿԱՐԻՆԵԱՆ

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն Ի Տ Ե Ղ

Հայ արւեստի պատմութեան էտապների քննութիւնը մեզ ցոյց է տալիս, որ հայ նկարչութիւնը միշտ էլ *դասակարգային* բնոյթ է կրել:

Գեռ քրիստոնէութեան շրջանում հայ նկարչութիւնն արտացոլում է իր մէջ տիրապետող դասակարգի կրօնական իշխանութեան կեանքն ու հոգեբանութիւնը, ծառայում է նրա շահերին ու նպատակներին եւ կրում է իր վրայ նրա կնիքը: Այդ ժամանակաշրջանի հայ նկարիչները զարդարում են գլխաւորապէս աւետարանները, պատկերաւորում քրիստոնէական առաքեալների ու զօրավարների նկարները եւ գծում են ընդհանրապէս հոգեւոր պլաններ:

Նոյն երեւոյթը տեսնում ենք եւ Ռուբինեան գերիշխանութեան շրջանում: Ռուբինեան նկարչական դպրոցի ներկայացուցիչները — Ռօպինը (11 դար), մանրանրկարիչ Պիծակը (13 դար) գերազանցօրէն հանդիսանում են հայ հասարակական կեանքում տիրող իշխանական դասակարգի տրամադրութիւնների արտայայտիչը:

Այդ դրութիւնը շարունակում է եւ միջնադարեան ու յետագայ շրջաններում: 17րդ դարում լայն վրձնով ստեղծագործող Յովնաթան Նաղաշը, Մկրտիչ Յովնաթանը եւ առ հասարակ Յովնաթանեան նկարիչները ծաղկանկարում են սուրբ գիրքերն ու աւետարանները, զարդարում են իշխանական տաճարները եւ այդպիսով խորացնում եւ ամրացնում են իշխանական կրօնական արւեստը:

19 — 20 դարաշրջաններում հայ նկարչութիւնը նոյնպէս ցոլացնում է տիրող, այն է կապիտալիստական հասարակարգի կեանքն ու կենցաղը: Հայ նկարիչներն իրենց ստեղծագործութիւնների նիւթ են դարձնում գլխաւորապէս բուրժուական մեշխանական կուլտուրայի արժէքները:

Սակայն Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից յետոյ հայ նկարչութիւնը թեւակոխում է մի նոր շրջան:

Բանւոր եւ աշխատաւոր գիւղացի մասսաները յաղթանակելով իրենց դասակարգային թշնամիներին, հիմք են դնում կուլտուր . սօցիալական . շինարարական մի նոր կեանքի:

Նոր նւաճումները բեկում են առաջացնում հայ

նկարիչների հոգեկան աշխարհում, եւ ահա նրանք իրենց որոնումների շրջանում լծւում են աշխատաւորութեան արւեստի վերածնութեան վեհ գործին, միաժամանակ տոգորւելով ժամանակի ստեղծագործական գաղափարներով:

Նրանք նկարում են գլխաւորապէս վերածնող խորհրդային Հայաստանի եւ աշխատաւորութեան պատկերը: Երկրի կուլտուր-տնտեսական վերաշինութիւնը, ջրանցքների ոռոգումը, տունէլների բացումը, էլէկտրօկայանների կառուցումը (Գաբ. Գիւրջեան), աշխատաւորութեան վճռական պայքարը (Յակոբ Կոջոյեան), շոգեկառքն ու գործարանները (Վահ. Գայֆէճեան), հայ գիւղըն ու գեղջուկը իր եզ ու գուռանով (Մար. Սարեան) — ահա այն մօտիւնները, որ հայ նկարիչներն իրենց գեղարւեստական ստեղծագործութիւնների նիւթ են դարձնում:

Ճիշդ է, որ հայ նկարիչները դեռ ապրում են որոնումների եւ ձեւակերպումների շրջանում եւ դեռ չունենք պրօլետարական նկարչութիւն, բայց մի հանգամանք բացայայտ է, որ նրանք բանւոր-գիւղացու հետ դարբնում են ու ակօսում այն նոր արւեստը, որ ապագայ սօցիալական նկարչութեան հիմքը պիտի կերտի:

Դա կարելի է համարել էպօխայի խոշոր երեւոյթներից մէկը:

..

Մինչեւ օրս էլ չունենք հայ նկարիչների մասին ամփոփ եւ լրիւ կենսագրական տւեալներ: Նոյն իսկ մեզ յայտնի է, թէ հնագոյն եւ միջնադարեան շրջաններում ինչպիսի նկարիչներ ենք ունեցել: Կան միայն հատ ու կտոր տեղեկութիւններ, որոնք սակայն չեն լուսաբանում նրանց ամբողջական պատկերը:

Ապագայ գեղարւեստագէտներին նիւթ մատակարարելու նպատակով՝ կազմեցինք «Հայաստանի նկարիչների ակամախը», որ նւերած է բացառապէս երեւանում եւ Անդրկովկասում ապրող հայ նկարիչներին:

Ամանախի երկրորդ հատորը ցոլացնելու է իր մէջ արտասահմանի հայ նկարիչները:

Երեւան, 16 Յունիս 1926

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ԱԼՄԱՆԱԽԸ

Ա.

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐԻԵՍՏՆԵՐԻ ՊՕԼԻՏԵԽՆԻԿՈՒՄ

1. Ներածութիւն.

Գեղարեւոտն իբրեւ քաղաքակրթութեան մի աղբակ, չէր կարող աչքաթող արեւել Խորհրդային Հայաստանի շինարարական դործում, և սիրտի ասպարէզ դարձաւ գաղտնիկ դարերով կանգ առած այդ մշակոյթը: Դրանով պէտք է բացատրել Հայաստանի Արեւոտների պօլիտէխնիկումի դոյութիւնը:

1919 թ. յարուցւած Գեղարեւոտի Պօլիտէխնիկում ունենալու հարցը՝ իրականանում է 1921 թիւն Լուսժողովօմ Աշոտ Յովնանիսեանի օրով, իսկ դպրոցի պարապմունքները փաստօրէն սկսւում են 1922 թ. փետրւարի սկզբներին:

Գեղարեւոտական Պօլիտէխնիկումը մասնագիտական պրօֆէսիօնալ և ընդհանուր գեղարեւոտական կըրթութեան դպրոց է հինգամեայ դասընթացքով:

Պօլիտէխնիկումը բաղկացած է.

1. Ընդհանուր նկարչական բաժնից, որ ունի հինգ արեւոտանոցներ:

2. Գեղարեւոտական մասնագիտական բաժնից, հինգ մասնագիտական ֆակուլտէտներով. — զուանկարչական, քանդակագործական, բացւելու և ճարտարապետական, գրաֆիկ-տպագրական և դէկօրատիվ-սլաիատային:

3. Գեղարեւոտական արդիւնաբերական բաժնից, որը բաժանւում է մի շարք ճարտարապետական արդիւնաբերական արեւոտանոցների — ոսկերչական, բրուտակէքամիկական, ասեղնագործական և ձեռագործական: Բացւելու են գորգագործական, փայտագործական եւն., ըստ կարիքի:

4. Տեսական բաժնից, բաղկացած չորս գիտական-մասնագիտական դասարաններից, որոնցից ներկայումս բացւած են երկուսը:

Դպրոցի նպատակն է պատրաստել արեւոտի և արհեստի զանազան ճիւղերի որակեալ մասնագէտներ և բոլոր տիպի դպրոցների ու արհեստանոցների համար ուսուցիչներ:

Գիշեր:

Ի նկատի ունենալով այն, որ Գեղարեւոտական Պրօֆէսիօնալ կրթութիւնը բացի ինքնապատակ լինելուց, սերտօրէն կապւած է արեւելեան կամյաճախ հայկական ծագում ունեցող այն տրհաստների հետ, որոնք վերջին ժամանակներն անկման վիճակումն են, գեղարեւոտական կրթութեան տարածումն ինքնաբուլիս կերպով՝ վերածնելու է մեր արդիւնաբերութեան աշակցող այդ ճարտարարեւոտները, որով դպրոցի անհրաժեշտութիւնը կրկնակի նշանակալից է դառնում:

2. Դպրոցի աստիճանական զարգացումը.

1922 թ. ուսումնական կիսամեակ:

Դպրոցն իր սկզբնաւորութեան առաջին կիսամեակում (1922 թ. փետրւարի սկզբից մինչև Մայիսի վերջը) ունեցել է 40 աշակերտ-աշակերտուհիներ, որոնք տեղաւորել են երկու արեւոտանոցներում (Ա. և Բ. արեւոտանոցներում):

Այդ կիսամեակում հրաւիրւել են դպրոցի համար վարիչ և երկու դասատու:

Դպրոցին կից բացւել է բրուտանոց, որտեղ դպրոցի աշակերտներից ոմանք միաժամանակ ուսումնասիրում էին և բրուտային արհեստը: Դպրոցի պաշտօնէութիւնը բրուտանոցի հետ միասին համարւում էր ութը հոգու:

1922-23 ուսումնական տարւում դպրոցում բացւում է նկարչական 5-րդ արեւոտանոցը, զուանկարչութեան մի արեւոտանոցը, քանդակագործական արեւոտանոց և ոսկերչական արհեստանոց: Դպրոցի աշակերտութեան թիւն էր 170 հոգի, իսկ պաշտօնէութեան՝ 15: Դպրոցի աշակերտութեան որոշ թիւը յաճախում էր ինչպէս բրուտանոցը, նոյնպէս և ոսկերչական արհեստ սովորելու:

Բացի սլաատիկ արեւոտները գործնական պարապմունքներից մտցրւած էր և հետեւալ առարկաները. պրօֆէկցիա, կերպարեւոտի տեսութիւն և արեւոտների

ԵՐԵՎԱՆԻ ՆԿԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1924 — 25 ՈՒՍ. ԵՐԶԱՆԻ ՑՈՒՑԱԶԱՆԴԵՍԸ

ԳԼԽԱՆԿԱՐ՝ Ծ. ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆԻ

պատմություն: Բոլոր առարկաների պարապմունքների համար դըպրոցն ունեցել է 25 խումբակ:

1925-24 ուսումնական տարում բացվում է նրկարչական 4-րդ արվեստանոցը, քանդակի 2-րդ արվեստանոցը և զարդանկարչական արհեստանոցը:

Աշակերտության թիւըն էր 150 հոգի, իսկ պաշտօնէութեան՝ 17, խմբակների թիւը 19:

1924-25 ուսումնական տարում բացւել են՝ նրկարչութեան 5-րդ արվեստանոց, քանդակագոր-

ԳԼԽԱՆԿԱՐ՝ ԾՈՎԻԿ Լ. ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆԻ (Աշակերտների նկարչական դըպրոցի)

ծութեան 5-րդ և ձեռագործական արհեստանոց:

Դպրոցում մտցրել են դարձանկարչութիւն, պլաստիկական անատոմիա, պէրսպեկտիվա (հեռանկար), երկրաչափական դժադրութիւն, արվեստի տեսություն և կոմպոզիցիա:

Աշակերտության թիւնէր 170 հոգի, իսկ պաշտօնէութեան՝ 25: Պարապմունքները տարւել են 54 խմբակներում:

Իւրաքանչիւր ուսումնական տարւայ վերջը կազմակերպւել է աշակերտական ցուցահանդէս հասարակութեան համար, որտեղ ցուցադրւել են աշակերտության գործերն ինչպէս նրկարչական, նոյնպէս և արհեստանոցների աշխատանքները:

Ներկայումս նկարչական բաժինը լրիւ կազմակերպւած է, իսկ գունանրկարչականի մնացած 2-րդ և 5-րդ արվեստանոցները չեն բացւել ներկեր չճարւելու պատճառով:

Պէտք է բացւեն քանդակի շարունակական արվեստանոցներ, զրաֆիկատպագրական և դէկորատիվ պլակա-

ԵՐԵՎԱՆԻ ՆԿԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1924 — 25 ՈՒՍ. ԵՐԶԱՆԻ ՑՈՒՑԱԶԱՆԴԵՍԸ

տային արվեստանոցներ: Դպրոցի բուն նպատակներինքն է և ճարտարապետութեան արվեստի ուսուցումը. սակայն ինչպէս արվեստանոցների բացւելը, նոյնպէս և նոր առարկաների մտցնելը կապւած են շէնքի յարմարութիւնների հետ, իսկ ներկայ դպրոցի շէնքը ոչ միայն անյարմար է իբրեւ արվեստների դպրոց, այլ և չկայ ոչ մի սենեակ, որ կարելի լինի որեէ նոր առարկայի պարապմունքների համար յարմարեցնել: Դրաֆիկատպագրական արվեստանոցի բացման համար անհրաժեշտ են գործիքներ ու մեքենաներ, նոյնպէս և օֆորտի մեքենա:

Դպրոցն ունի զանազան արհեստանոցներ, բայց ընդհանուր շէնք չունենալու պատճառով ցրւած են քաղաքի զանազան մասերում իրարից բաւական հեռու:

Դպրոցը կարիք ունի ինչպէս իւրանկարների, նոյնպէս և նկարչական այլ պիտոյքների, դասական առարկաների, որոնք Հայաստանում չեն ճարւում պա-

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՎԵՐՁԻՆԻՑ

կասում է կահա-
ւորումը: Այդ բո-
լորն արգելք են
հանդիսանում
դպրոցական
պարապմունքնե-
րը արդեն աւելի
դարձնելու: Ու-
կերչանոցն ու
բոլորանոցն ար-
դեն աւելի դար-
ձնելու համար
անհրաժեշտ է, որ
պրիմիտիվ գոր-
ծիքները փոխա-
րինեն կատարե-
լագործւած մե-
քենաներով ու
գործիքներով:

Ընդհանուր
առմամբ, դպրո-
ցը կարճ ժամա-
նակամիջոցում
արել է այնպիսի
նւաճումներ, որ
համարձակ կեր-
պով կարող է մը-
ցել տասնեակ
տարիների գո-
յութին ունեցող դպրոցների հետ:

Այս հանգամանքը պարտական է Լուսժողովարտի
ուշագիր վերաբերմունքին դէպի դպրոցի կարիքները,

Նկարչական ստուդիայի վարիչ՝
Վ. ԳԱՅԹԷՃԵԱՆ

Բ.

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ

1. ՎԲԱՆԻՍ ԱՆԻԿԵԱՆ

1. Ինքնակենսագրութիւնը:

Ծնւել էմ վառում 1875 թւին: Դատարարակել էմ Մ.
Փորթուգալեանի տեսչութեան օրով՝ վառի Կենտ. վար-
ժարանում, որը փակւելուց յետոյ, չնայած փոքր տարի-

քիս և աղքատ ծնողներին անհամաձայնութեան, մի
կերպ Պոլիս դնացի, ուր տաճկական նկարչական դըպ-
րոցում վեց ամիս միայն կարողացայ շարունակել նախ-
նական նկարչական կրթութիւնս, միջոցներ չունենա-
լուս պատճառով: Այնուհետև ճանապարհորդեցի Պա-
ղեստին (Երուսաղէմ), ուր վեց ամիս մնալուց յետոյ վե-

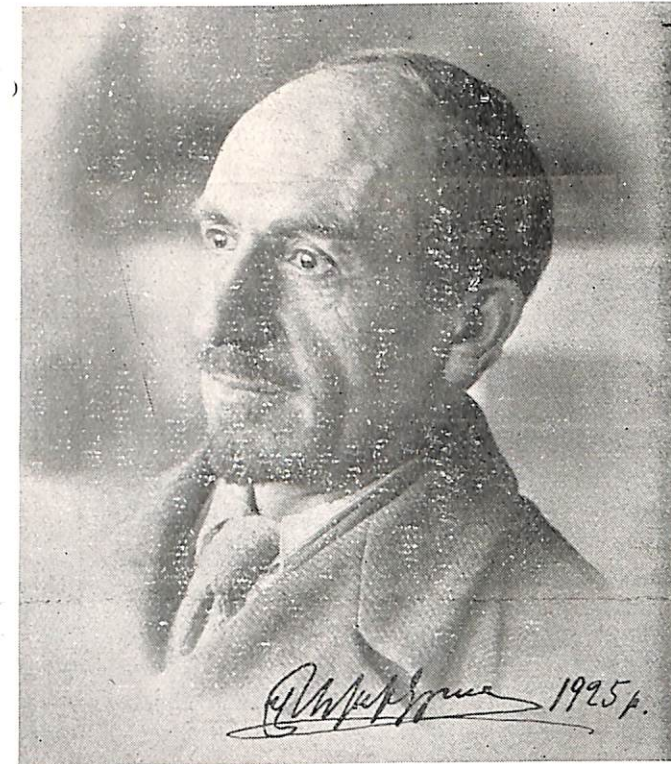
դաստիարակութեան
անշահապէս
անձնէր աշխա-
տանքներին
դպրոցի կազմա-
կերպման և դա-
սաւանդման
գործում և աշա-
կերտութեան
մեծ սէրին դէպի
արւեստները եւ
նրանց արտա-
կարգ ընդունա-
կութեան:

Դպրոցի չորս
տարւայ առաջ-
դիմութիւնն ան-
նպաստ պայ-
մաններում եւ
բաշխիք է այն
փայլուն ապա-
գային, որ ունե-
նալու է Գեղար-
ւեստական Պօլի-
տէխնիկումը
վերածննդ Հա-
յաստանում ար-
ւեստներին
տարածելու
գործում:

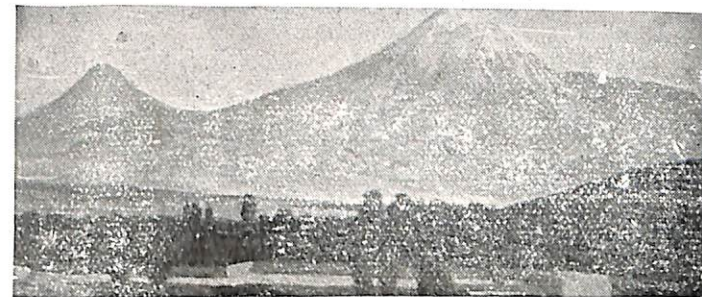
բաղարձայ հայրենիքս՝
վառ: Այնտեղ երեք տա-
րի ուսուցչութիւն անե-
լուց յետոյ ինձ թուում էր,
որ ոչ ոք իմ սովորելու
բուն ցանկութեանն ըն-
դառաջ չի դնար, ուստի
վճռեցի թէկուզ ոտքով,
ինձ գցել Կովկաս: Այդպէս
էլ արի: Մի ամիս Պարս-
կաստան թափառելուց
յետոյ անցայ Էջմիածին,
ուր Խրիմեան հայրիկն
ընդառաջ եկաւ իմ ցան-
կութեան և ինձ ուղարկեց
Պետերբուրգ, սակայն ոչ
թէ սովորելու, այլ թան-
գարաններ տեսնելու եւ
վերադառնալու պայմա-
նով:

Պետերբուրգի նկար-
չական միջնակարգ դըպ-
րոցում երեք տարի սովո-
րեցի եւ իւղանկարչու-
թեան մէջ մրցանակի ար-
ժանացայ: Նիւթական միջոցներից բաժարցակապէս
գրկւած լինելով, Պետ Երբուրգի Հայոց եկեղեցական
խորհրդից ուսանողական
թոշակ ստանալու եւ ու-
սումս շարունակելու հը-
նարաւորութիւն ձեռք բե-
րելու համար, Պետական
նկարչական ակադէմիա-
յում քննութիւն տւի: Բըն-
նութիւնս (նկարչութիւ-
նից) յաջող անցաւ և ինձ,
լեզու չգիտցող տաճկա-
հայիս, ընդունեց ին տաճկական տարիներ նկարչութեամբ
պատրաստւած և կրթական ցէնդ ունեցող մարդկանց
հետ: Այնտեղ միաժամանակ
սովորեցի պրօֆ. Իլիա-Ռէպի-
նի (Իշխանուհի թիւրքիկայի
մասնաւոր արհեստանոցում),
Պաւլ - Կաւալէփսիու, Ֆրանց
Ռուբօյի (ակադէմիայի պրօֆէ-
սօրներ) և ուրիշների մօտ:

Ուսանողական շրջանում
միշտ էլ գիմազրակել էմ կա-
րիքի դէմ և սովորել իրբեւ ա-
զատ ունկնդիր, մօտ 11 տարի:

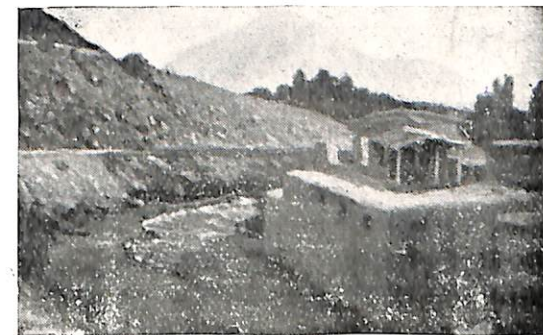

Վ. ԲԱՆԻՍ ԱՆԻԿԵԱՆ

«ՄԱՍԻՍԵ—ԱՄԱՌ»

Նկար՝ Վ. Անիկեանի

«ՀՐԱՋԴԱՆԻ ՀՈՎԻՏԸ»

Նկար՝ Վ. Անիկեանի

1912 թւին վերադարձայ
հայրենիքս՝ վառ: 1915թ.
նորից, այս անգամ ակա-
մայ, Կովկաս անցայ մեծ
զրկանքի և կորուստների
ազդեցութեան տակ: Այս-
տեղ հրաւիրւեցի Գա-
յիանեան օրիորդաց
դպրոցը նկարչութեան
ուսուցչի պաշտօնով: 1921
թւին անցայ Երևան, ուր
այժմ նկարչական ստու-
դիայում ուսուցչի և պետ-
կենտ. թանգարանում
մասնագէտ-նկարչի պաշ-
տօնն եմ վարում:

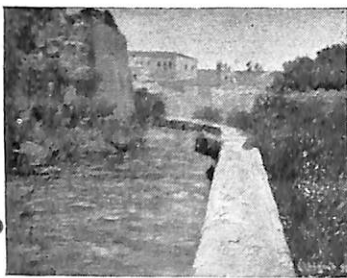
Առաջին անգամ ցու-
ցադրել եմ 1911 թւին Լոն-
դոնում «Թուս նկարիչներ-
ի ընկերութեան» ցուցա-
հանդիսում: 1916, 1919 եւ
1921 թւերին՝ Թիֆլիսի
«Հայ արւեստագէտների
միութեան» (որին անդա-
մակցել եմ 1915 թւից)
պատկերահանդիսում, իսկ 1924 թւին մասնակցել եմ Ե-
րևանի «Կերպարւեստի աշխատաւորների ընկերու-
թեան» (որին անդամակ-
ցել եմ 1925 թւին): Մի
քանի նկարներս գնել են
Հայաստանի պետ. կենտ.
թանգարանի վարչութիւ-
նը և զանազան անհատ-
ներ:

Երբ հարց է դրում,
թէ նկարիչներից հանրից
և նորերից ո՞վքեր ազդե-
ցութիւն են գործել եմ արւեստի վրայ, ես այսպէս եմ
պատասխանում. որեւէ արւեստագէտի ուրիշ նկարիչնե-
րի գործերից ստացած տպա-
ւորութիւնը չպիտի շփոթել
ազդեցութեան հետ: Ձկայ նը-
կարիչ, թէ՛ հանրից և թէ՛ ժա-
մանակակից, որ տպաւորու-
թիւն չթողնի արւեստագէտի
ընտելեան վրայ: Արւեստագէ-
տը որքան էլ այդ բազմազան
տպաւորութիւնների ազդեցու-
թեան տակ հրճւում է, իր գե-
ղագիտական զգացումները բա-

ւարարւած զգալով և որքան էլ նա ոգևորւած համակրանքով է արտայայտուած նրանց գործերի կատարելութեան և զանազանութիւնների նկատմամբ, այնքան էլ արեւատագէտի հոգին խորանում է գեղարւեստի վեհ խորհուրդներն ըմբռնելու յաւակնութեամբ և ինքնուրոյն ստեղծագործութեան տենչն նրա մէջ բարձր թռիչքներ է գործում:

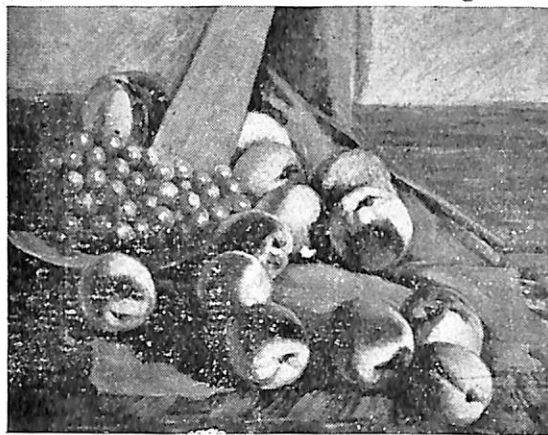
II. Ախիկեանի նկարները:

Իր վրձինով Ախիկեանը ժանրիստ է և պէյզաժիստ: Նա սիրում է նկարել առօրեայ կեանքի և զլխաւորապէս բնութեան տեսարանները: Բայց զբաղւած չի սահմանափակում. նրան հետաքրքրում են հաւասարապէս արեւստի բոլոր ճիւղերը: Առանձին սիրով է ուսումնասիրում նա արեւստի աշխարհում կատարւած բոլոր նոր խմորումներն ու նւաճումները: Այդ բարեխղճութեան շնորհիւ՝ նա հասել է այսօր որոշ զարգացման:

«ՋՐԱՆՔԻ ԱՌՈՒՆ» Ն.Ա.Ա.Խ.

«Հրազդանի ձորը» (էտիւդ), հարազատ և իրական տեսարաններ են: Առհասարակ նկարիչը վրձինում է և պատկերացնում այն, ինչ որ անկեղծ է իրական և հարազատ: Հէնց այդ անկեղծութեան և հարազատութեան մէջ է Ախիկեանի ստեղծագործական ոյժը:

«ԴԵՂՁԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ» Նկար՝ Վ. Ախիկեանի

Այդպէս են եւ նրա էտիւդները — «Դեղձի ծաղիկը», «Մասիսը», «Զրանցքի առուն», «Հրազդանի ձորը» և «Ուռնիք»:

Նկատելի է, որ Ախիկեանը կարողանում է բնութեան միաձուլ գեղանկարները փոքրիկ էտիւդների շրջանակի մէջ խտացնել: Այդ պատճառով էլ նրա կոմպոզիցիաներն ամբողջական տպաւորութիւն են թողնում: Այդպէս է, օրինակ, նրա «Զանգուն»: Այնտեղ արծաթափայլ ալիքների գալարումները ներդաշնակօրէն իրար են հիւսւում, իրար միանում եւ հաճելի սեմֆոնիա ըստեղծում:

Նոյնքան յաջող են նրա նատիւր—մօրաները — «Եղրեկնու ծաղիկ», «Դեղձեր Երեւանի»: Բայց առանձնապէս գեղեցիկ է «Երեւանը»: Դա մի ամբողջ լուսաւորւած պէյզաժ է: Մայիսի կանաչներով պնդւած Երեւանն է ցոլանում ձեր առաջ, իր հրաշափառ Մասիսներով: Կամ ահա ձեզ «Էջմիածնի անտառը», «Դաս են սովորում», «Բակը», «Իր կնոջ պօրտէքն», որոնք բնութիւնում են նրա նկարչական առանձնայատկութիւնները:

«ԶՐԱՋԴԱՆԻ ՇՈՎԻՏԸ»

Ախիկեանը միաժամանակ վարպետ իլլիւստրատօր է, մանրանկարիչ: Ուղիղ 10 տարի նկարել է նա թիֆլիսում հրատարակող մանկական «Հասկեր» ամսագրի էջերը: Պատկերազարդել է նաեւ Աթ. Խնկոյեանի առակները:

Առհասարակ Ախիկեանը հմուտ և փորձառու նկարիչ է: ԱՐԱՄ՝ ԵՐԵՄԵԱՆ

2. ՄՏԵՓԱՆ ԱՂԱԶԱՆԵԱՆ

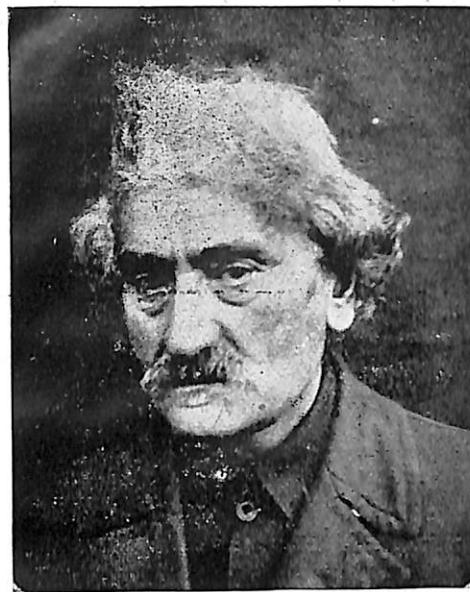
I. Կեանքը:

Կազմակերպուած, մշակուած հին—վարպետ է Աղաջանեանը:

Ծնւել է նա 1868 թւին Շուշի քաղաքում, ուր ստանում է իր սկզբնական կրթութիւնը: Նկարչական կրթութիւնն ստանում է նախ Մարտէշիի նկարչական ստուգիայում (չորս տարի) և միաժամանակ մասնաւոր դասեր է վերցնում պրօֆ. Մէստրի մօտ, որ իր պօրտէսներով խոր ազդեցութիւն է գործում նրա վրայ: Տասներեք տա-

րի ապրում է նա Մարտէշիում, ուր իր գոյութիւնը պահպանելու համար սե աշխատանքներ է կատարում և միաժամանակ նկարում:

1897 թւին մտնում է Փարիզի նկարչական ակադէմիան և գեղարւեստական լուրջ կրթութիւն ստանում: Իր ուսուցիչները — Ժան-Պօլ-Լօրանսն իր կոմպոզիցիայով և Բենիամին Կոնստանսն իր պօրտէսներով, դնում են նրա վրայ իրենց ազդեցութեան խոր կնիքը: Այդ ժամանակաշրջանում նա յաճախ այցելում է Լուվրը, Լուկսէմպուրի, ծանօթանում հին վարպետների գեղարւեստական արժէքների հետ, ուսումնասիրում է նրանց ուղ-

ՄՏԵՓԱՆ ԱՂԱԶԱՆԵԱՆ

ղութիւնները, նրանց մօտեցումը և տէխնիկան: Նոյն շրջանում էլ նա յայտնի նկարիչ Կլոդ-Մոնէի հետ շօրշուռ է Փարիզի գեղարւեստական վայրերը և էդիտներ նկարում: Արեւստի կրակով ճանապարհորդում է նաեւ Բրիտանիա, Նէցա եւ ուսումնասիրում նկարչական կուլտուրայի հին մնացորդները:

1900 թւին աւարտում է նա Փարիզի նկարչական ակադէմիան եւ վերադառնում է հայրենիք՝ Շուշի եւ էտիւդներ նկարում: Ապա անցնում է Բագու եւ ուսումնասիրում աշխատանքային տիպերը, նրանց ներքին հոգեկան աշխարհը, խարակտէրը եւ նիւթեր պատրաստում ապագայ աշխատանքների համար:

1903 թւին Ռոստովի ուսաց պետական գեղարւեստական դպրոցում նկարչութեան ուսուցիչ է նշանակւում: Այդ պաշտօնը վարում է նա տասնեկէսը երկար տարիներ: 1922 թւին մտնում է Երեւանի նկարչական դպրոցը, ուր պաշտօնավարում է մինչեւ օրս:

Ի Ն Ք Ն Ա Ն Կ Ա Ր

Ի Ն Ք Ն Ա Ն Կ Ա Ր

«ՆՈՐ — ՆԱԽԻՋԵԱՆՑԻ ՀԱՅՈՒՆԻՆ»

(նկարչի կնոջ) «Մտախոհ ուսուցիչ», «Հայունու զլխաւոր» (էտիւդ), որոնք ունեն բնորոշ գծեր, կենդանի արտայայտութիւն, տաք և վառ կօլօրիտ եւ հաճելի ֆօն:

Որ Աղաջանեանը վարպետ պօրտէսիստ է, այդ վկայում են նրա «Նկարչական դպրոցի ծառան» եւ «մի բիծա մարդի էտիւդ» նկարները: Առաջինի ժպտուն աչքերի եւ կէս ծաղրածու դէմքի վրայ տեսնում էք դուք քէֆ սիրող եւ կոնծող մարդու պատկերը: Երկրորդի մէջ կարդում էք տւեալ մարդու ներքին հոգեկան բարդ կեանքը: Նոյնպիսի աջող պօրտէսներ են՝ «Մանկական զլխանկար» (էտիւդ), «Նոր-Նախիջեւանի հայունու զլխանկար», «Ղարաբաղի պառաւ կնոջ զլուխը», «Բրիտանացի աղջկայ զլխանկարը» (էտիւդ), «Ծեր Բրիտանունու զլխանկարը» (էտիւդ):

Աղաջանեանն ունի եւ պէյզաժներ, ուր վերամշակել, զուսաւորել է իր տպաւորութիւնները: Այդպէս

է, օրինակ, «Շուշու հին թաղամաս», «Լքած տնակ» (Շուշի), «Իմ պատշգամից» (Ռոստոմովում), «Ղարաբաղ»: Վերջինս մոլթ եւ խոր գոյներով գծած նկար է, որ կարելի է համարել նկարչի լաւագոյն գործը: Այնտեղ օղի եւ գոյների հարմօնիա կայ: Գոյներն այնպիսի ներդաշնակու

«ՆԿԱՐՁԻ ԿԻՆԸ»

թը (էտիւդ), «Գարուն» եւայլն:

III. Մամուլի կարծիքը

1. «Կաւկասի տէլէգրաֆ», 1916 27. Ռոստոմովի նկարչական գեղարւեստական ցուցահանդիսում ցուցադրւած էր Աղաջանեանի աշխատանքը՝ տիկ. Խաչատրեանի պօրտրէն. . . որի մասին արտայայտեցին տեղական բոլոր թերթերը:

Գեղարւեստական կենտրոնացում եւ խորը վարպետութիւն — երկու գլխաւոր յատկութիւններ, որոնցմով գրաւում է ձեզ Աղաջանեանը:

Բնորոշ է, որ նա կոչւած է կատարելու աւելի քարծր-վսեմ մի գործ, քան նրա բարեկամները: Երկու գծեր՝ արտաքին պատահականութիւնը եւ ներքին նախաբնորոշումը՝ տիպիկ են այդ նկարչի համար. . . վաղ թէ ուշ այդ մեծ տաղանդը կ'ստիպէ խօսել իր մասին:

Աղաջանեանը մեր ժամանակում (Մէնովի մահւանից յետոյ) լաւ պօրտրէտիստ է: Դա ուրախալի եւ հազւագիւտ երեւոյթ է: Մէնովի համեմատութեամբ նա իսկական պօրտրէտիստ է:

Նրա աշխատանքի մէջ իշխում է իմաստուն, թրբութուն կնիք, իսկ նրա նկարների եւ պօրտրէտների մէջ կայ ինչ որ տիւտէրովեան ոյժ: Որքան ցաւալի է,

որ այդ տաղանդն այնքան քիչ է աշխատում եւ այդպիսի ընդհատումներով: Ես տեսել եմ Աղաջանեանի վրձինի մի-կանացի պօրտրէ եւս (նրա մօր պօրտրէն) եւ գտնում եմ, որ նա կարող է զարգարել պատկերասրահները: Յաւալի է, որ այդ նկարը մասնաւոր մարդկանց ձեռքին է:

Մ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ

2. «Խորհրդային Հայաստան» 1924 թիւ 113. Աղաջանեանը հին շկօլայի վարպետ նկարիչ է: Կարելի է ասել — պօրտրէտիստ է:

Ռէալիստ պօրտրէտիստ:

Տալիս է կատարեալ գործեր (Ղարաբաղցի ծեր կնոջ գլուխը, իր կնոջ պօրտրէն, մանկական գլխանկարները, ծերունի ձկնորսը):

ԱՐ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ «ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԿԱՐՁ. ՍՏՈՒԴԻԱՅԻ ԾԱՌԱՆ»

Աղաջանեանն այսօր 57 տարեկան է: Այժմ նա տալիս է կատարելագործւած նկարներ: Այդպէս են նրա վերջին նկարները — «Իր դիմանկարը», «Լենինը»: Այդ նկարների ետեւում ցոլանում է կազմակերպւած, որոշ ուղղութեան — իրապաշտ — եւ վարպետ նկարիչը:

«Մարտակոչ», 1925, Երեւան.

ԱՐ. ԵՐԵՄԵԱՆ

3. ՍԵԴՐԱԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

I. Նկարիչը:

Բնութեան եւ ինտիմ պէյզաժի նկարիչն է Սեդրակ Առաքելեանը, որ մեր միւս նկարիչների նման անցել է նկարչական որոշ էտապներէ:

Առաջին շրջանը, որ ընդգրկում է 1908 — 1917 թւականը, կազմում է Մոսկւայի բարձրագոյն նկարչական դպրոցը: Կոստանդին Կորովին, Արխիպով եւ Սերգէ Իւանով, որոնք բնաւ կերպով մօտենում էին բնութեան, իրենց վրձինով իշխում էին դպրոցում: Առաքելեանն ընթանում է իր ուսուցիչների գծած ուղիով: Առանձնապէս սիրում է նա նկարիչ Վրուբէլի չափազանց խորհրդաւոր թախիծը եւ Կորովինի հռչակաւոր ղէկօրները: Սակայն այդ նկարիչները չեն գոհացնում նրա որոնող հոգին եւ միշտ էլ մի բան պա-

ՍԵԴՐԱԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

կատում է նրան: Այդ դրութիւնը շարունակում է մինչեւ հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը: Պրօլետարիատի խոշոր նաճուկները յեղաշրջում են նրա մտաւոր աշխարհը: Այդ շրջանում նա երկու տարի տառաւորում է ֆուտուրիզմի ազդեցութեան ներքոյ: Մտածում է նա, բայց չի նկարում, որովհետեւ չի կարողանում գտնել իր որոնածը:

1923 թ. նա մի կողմից սչնչացնում է իր մէջ արմատացած բոլոր հին ուղղութիւնները եւ միւս կողմից ընկնում է որոնումների մի նոր շրջանում: Հոգեկան այդ դրութիւնն առաջացնում են նրա մէջ Խորհրդային Հայաստանի նոր գոյներն ու ձեւերը: Նոր կեանքի տեսալ հանդամանքների ազդեցութեան ներքոյ նա գալիս է այն խորը համոզման, որ նկարչի ամենամեծ ուսուցիչը եւ ամենամեծ ճշմարտախօսը բնութիւնն է: Այդ հասկացողութեամբ էլ նա իր նիւթը, տէխնիկան փրկատուում է բնութեան մէջ: Բնութիւնից վերցնում է նա այն բոլոր, ինչ որ անհրաժեշտ են ամբողջական մի

իզեա արտայայտելու համար: Գլխաւորապէս նա բնութիւնն իր ապրումների պրիզմայի միջոցով է գտնում:

Բնութեան մէջ էլ փնտրում է նա եւ իր ոճը: Այդ տեսակէտից նա շատ յարգում է Սարեանին, որովհետեւ գտնում է, որ նրա գծերը չափազանց հարազատ են մեր կեանքին եւ շրջապատին:

Առաքելեանը դեռ այսօր էլ ապրում է որոնումների շրջանում: Նրան զբաղեցնում է այն միտքը, որ ինչպէս հայկական երաժշտութիւնը տարբերում է եւրոպականից, այնպէս էլ հայկական նկարչութիւնը պէտք է զանազանի արեւմտեան նկարչութիւնից:

Ահա եւրոպական եւ հայկական ոճի այդ տարբերութիւնն է որոնում Առաքելեանը: Աշխատում է նա հին շկօլայի (ռուսական) կօլօրիտից ազատել եւ արեւելքին ձուլել:

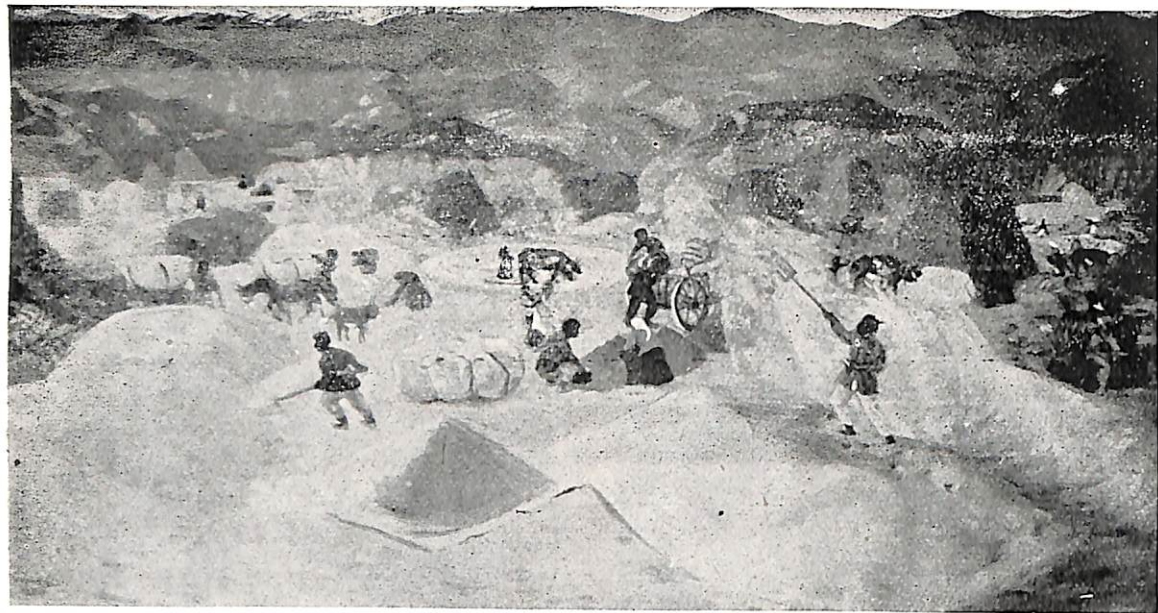
II. Գործերը:

Առաքելեանի գործերի բովանդակութիւնը զանազան տրամադրութիւնների երանդներն են, որոնք բնորոշում են նրա գործերի ձեւը: Առհասարակ նրա գործերում կայ տէմպերամէնտ եւ սէր դէպի գունազեղութիւնը: Հիմնաւրի կերպով նկարում է նա մատերիալը, տէխնիկայի տեսակէտից էլ անթերի է, իսկ գոյները մաքուր են եւ զրաւիչ: Աջող նկարւած են նրա նատիւր-մօրտները, իսկ էտիւդները գրաւիչ են իրենց երանդների նրբութեամբ:

Նրա գործերն ընդգրկում են երկու շրջան: Առաջին շրջանում վրձինել է նա գլխաւորապէս զիւղական կեանքից: Այդ է պատճառը, որ

նրա նկարների վրայ դուք չէք տեսնում կարմիր կըտուր: Այդպէս է, օրինակ, «Յորեն են ձեռում». Զահակ գիւղի պատկերն է դա, ուր արտայայտւած է ցորէն ձեռնելու պրօցէսը: Հին-Նախիջեւանի շուկան: Լուրջ կօմպօզիցիա է դա, ուր ցոլանում է արեւելքի փոշոտ շուկայի կոլորիտ: Ունի նաեւ մի շարք էտիւդներ. «Ձորագիւղից», ուր արտայայտել է տների խմբաւորումները, որոնք մեծ քաղաքի գծերի տպաւորութիւններն են թողնում: Կամ Նախիջեւանի օձի պար». Եզիպտական բուրգերի նման ցցւել է սարը եւ մի ամբողջական կապոյտ թանկագին հսկայ քարի տպաւորութիւն է թողնում:

Երկրորդ շրջանում իր սիւժէթը վերցրել է գլխաւորապէս Երեւանի եւ առանձնապէս Սեանի տեսարաններից: Այդ տպաւորութիւնների մէջ արտայայտել է նա Երեւանի հին եւ նոր կեանքը եւ Սեանի խորհրդաւոր լուսութիւնն ու վսեմութիւնը: Այդ նկարներից յիշատակենք. «Աստղալի միշեր Երեւանում», «Երեւա-

« Կ Ա Լ Ե Ր Ը »

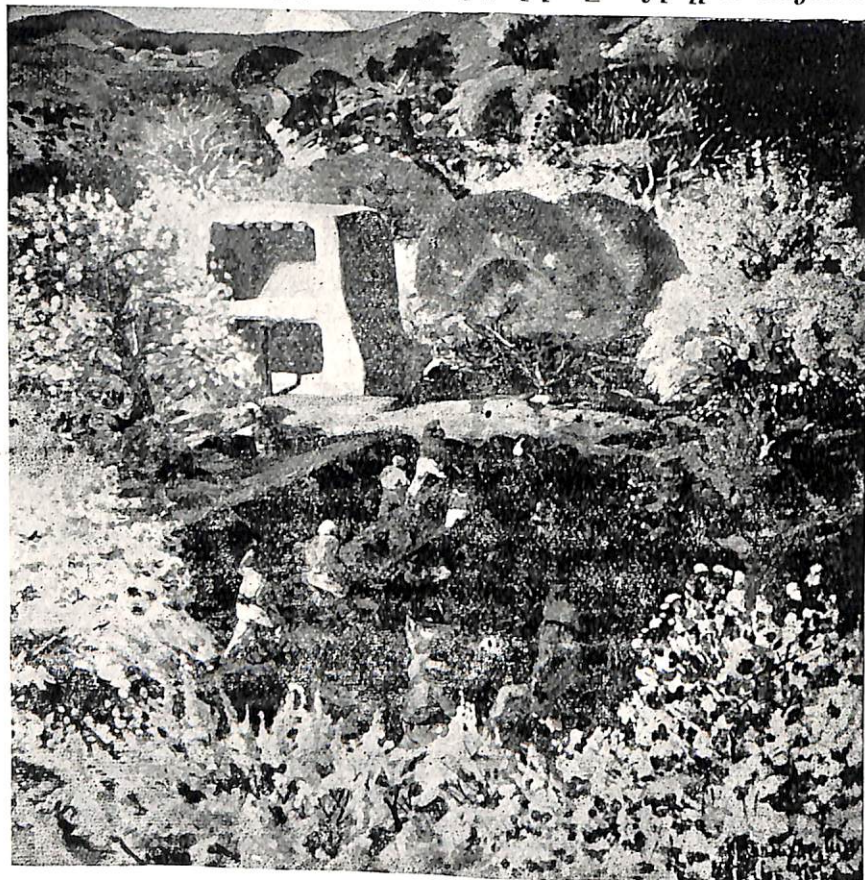
նի ուրախ աշխատային առաւօտը», «Գարունը Երևանում» «Շոգ օր», «Սեանայ լիճը», «Սեանայ լճի ափին», «Գիշերը Սեանում», կայլն:

Առաքելեանը վարպետ է նաեւ գլուխներ նկարելու մէջ, որոնցով տալիս է նա ոչ թէ բնականը, այլ իր տպաւորութիւնը, այն է անհատի յատկանշական բնորոշ ապրումները: Այդպէս է, օրինակ, «Տպաւորութիւնը թատրոնում», մի գլուխ է դա, ուր ցոլանում է տեսալ անհատի հոգեկան ամբողջ աշխարհը:

Ունի նաեւ մի շարք ծառանկարներ — «Փշառի ծառը», «Շլորի ծառ», «Ծաղկած ծիրանի ծառերը» ևն:

Ահա թէ ի՞նչ է գրում Ա. Խոնդկարեանը «Խորհրդային Հայաստան»-ի (1924) թիւ 113-ում Առաքելեանի մասին. «Բնութեան նկարներ, պօրտրէտներ, սիմբոլիկ խորհրդաւոր պատկերներ — շատ բան է փորձում պատկերել Առաքելեանը: Որոնում է, սեփական ուղի է որոնում:

Մերթ Սարեանի արեւելեան երանգներն են հրապուրում նրան, մերթ հին վարպետների պէջղածները, երբեմն էլ մի խենթ թռչն է կատարում դէպի «Աստղալից գիշեր», «Տպաւորութիւններ թատրոնում», «Գիշերը Սեանում», «Սեանայ լճի ափին» — դէպի արտասովոր սեն ու արծաթի փայլերը: «Տպաւորութիւն թատրոնում» պատկերի սպիտակն արծաթանման սլաքի պէս սուր

« Ա Յ Գ Ե Փ Ո Ր »

Նկար՝ Սեդրակ Առաքելեանի

1884 թ.ին հին—նախիջկանի Զահակ գիւղում: Հայրը համեստ մի գիւղացի՝ առանձին սէր է տածում դէպի բնութիւնն ու որսորդութիւնը: Այդ գիծն անցնում է և

է: Սեւրն ածխափայլ սեւ Տրամադրութիւններն ուժեղ են, վարակիչ: Ու լիբիզմ կայ, նկարչական լիրիզմ: Առաքելեանը պօէտ նկարիչ է: Վրձինը խոստանալից և հարւածներն՝ ուժեղ:

III. Նրա կեանքը: Այժմ տեսնենք թէ ի՞նչ միջավայրի եւ կուլտուրայի ծնունդ է Առաքելեանը: Ծնւել է նա

Իւղանկար՝ Սեդրակ Առաքելեանի

որդու մէջ: Սկզբնական կրթութիւնն ստանում է նա գիւղում, 1904 թ.ին անցնում է Թիֆլիս: Յայտնի նկարիչ Գրեկսկին նրա մէջ ապագայ նկարչի տաղանդ

« Փ Շ Ա Տ Ի Թ Ա Փ Տ Ա Լ Ը »

Նկար՝ Ս Առաքելեանի

զը տեսնելով՝ ընդունում է իր ատէլիէայում եւ ապա յաջողեցնում է մտնել նրան Թիֆլիսի նկարչական դպրոցը: Այդտեղ նրա վրայ դնում են իրենց ազդեցութեան կնիքը: Եղիշէ Թադէոսեանն ու Ֆոդէլը, զարթեցնելով նրա մէջ սէր դէպի բնութիւնը: Առանձնապէս սիրում է նա Թադէոսեանի նկարչական խորութիւնը:

1908 թ.ին աւարտում է նա Թիֆլիսի նկարչական դպրոցը և նոյն դպրոցի նախագահ Ալիխանովի նիւթական աշակցութեամբ ուղարկւում է Մոսկւա, ուր մտնում է բարձրագոյն նկարչական դպրոցը: Այդ շրջանը դպրոցի փայլուն շրջաններից մէկն էր: Յայտնի նկարիչներ Սերգէ-Իւանով, Կորին, Կասատկին, Միլաբադովիչ, Արխիպով, Պաստերնակ, Կոստանովին Կորովին, Վասնէցով Ապալէնար, Ստեփանով դպրոցում նրկարչութեան դասեր էին տալիս: Նրանցից Առաքելեանն ամենից շատ սիրում է Կորովինի բնութեան մօտեցումն ու դէկորները: Նոյն ժամանակաշրջանում դպրոցի աշակերտութեան մէջ առաջ է գալիս նկարչական մի որոշ հոսանք. յայտնի բանաստեղծ Մայակովսկին և Կուրէստ Դաւիթ Բուդովը ձգտում են ֆուտուրիստական ուղղութիւն մտցնել արւեստի մէջ, բայց յաջողութիւն չեն գտնում: Այդ հոսանքը, սակայն, դնում է իր կնիքը Ս. Առաքելեանի վրայ և նա ընկնում է տխուր արամադրութիւնների ներքոյ:

1917 թ.ին աւարտում է նա Մոսկւայի նկարչական դպրոցն առաջին կարգի նկարչական տիտղոսով: Այնուհետև մասնակցում է դպրոցի արտասահմանեան

թողակառու ուսանողների քննութեան և ձեռք բերում առաջին մրցանակը: Սակայն քաղաքական հանգամանքների պատճառով չի կարողանում արտասահման անցնել և ապրում է Ռուսաստանում և Կովկասում:

Այժմ նա ուսուցիչ է Երևանի նկարչական սղոտիայում:

Ո՞ր ցուցահանդէսների մասնակցել է Առաքելեանը: Իր նկարներով մասնակցել է նա Մոսկւայի «Աշակերտական», «Նկարիչների ընկերութեան», «Փոխադրական» (պետոգրատ), «Երիտասարդ նկարիչների ընկերութեան», Վենետիկի, «Մոսկւայի չորս արուեստներ»-ի, Պոլսոյ, Թիֆլիսի, Երևանի կայլն ցուցահանդէսներին: Նրա նկարներից այժմ գտնւում են Մոսկւայի մասնաւոր կօլլէկտիւներում, Սարատովի Մուզէում, Պրօֆ. Կոստ. Կորովինի մօտ և Երևանի Կենտ. Թանգարանում:

Ա. Ե.

4. ՎԱՀՐԱՄ ԳՍՅՖԷՃԵԱՆ

I. Կեանքը:

Կուլտուրական նկարիչ է Վ. Գայֆէճեանը՝ եւրոպական մտքով:

Ծնւել է նա 1884 թ. Ապրիլ 14-ին Ախալցխայում: Մինչև իննը տարեկան հասակը սովորում է Ախալցխայի քաղաքային դպրոցում, որից յետոյ անցնում է

Մոսկուայի Լա-
զարեան ձեռն-
արանը: Միաժա-
մանակ նա Կի-
րակի օրերն ա-
ռանձին նկար-
չութեան դասեր
է վերցնում իր
ուսուցիչ Բուրմա-
տրից, որ զօրեղ
կերպով դընում
է իր գրողին Գալ-
ֆէճեանի վրայ:

1904 թին նա
աւարտում է ձե-
ռարանը, որից
յետոյ մտնում է
Մոսկուայի հա-
մալսարանի բժշկական ֆակուլտետը, որտեղ երկու
տարի գիտելների վրայ ուսումնասիրում է մարդակազ-
մութիւնն ու բնական գիտութիւնները:

Այնուհետեւ անցնում է նոյն համալսարանի
իրաւաբանական ֆակուլտետը: Այդ ժամանակա-
շրջանում նա մասնակցում է նաեւ Մոսկուայի Գե-
ղարեւեստական դպրոցի կօնկուրսային քննութեան և
իր աշխատութիւններով գրաւում յայտնի նկարիչ Աե-
րովի ուշադրութիւնը, որով և ընդունւում է գեղար-
ւեստական դպրոցը: Այդտեղ նա ընկնում է գլխաւո-
րապէս իմպրեսիոնիստների խմբակի զօրեղ ազդեցու-
թեան ներքոյ:

1905 թին ուստական յեղափոխութեան պատմա-
շրջանում մասնակցում է նա ուսանողական շարժման,
որի պատճառով ցարական իշխանութիւնը ժամանա-
կաւորապէս աքսորում է նրան Մոսկուայից: 1906 թին
նա նորից է վերադառնում Մոսկուա և շարունակում
իր ուսումը: Ընդմիջումներով յաճախում է նաև գեղար-
ւեստական դպրոցի արեւստանոցները և ուսանում
յայտնի նկարիչներ Ա. Վասնեցովի, Ս. Բովանովի (պատ-
մական նկարիչ) և գլխաւորապէս Կոնստանտին Կորո-
վինի մօտ: Դրանով էլ փակւում է նրա նկարչական
ուսման շրջանը: 1910 թին աւարտում է նա իրաւա-
բանական ֆակուլտետը:

II. Գալֆէճեանի արեւոտը:
Արեւստի տեսակէտից Գալֆէճեանի ստեղծագոր-
ծութիւնները կարելի է բաժանել երկու գլխաւոր շրջ-
անի:

Առաջին շրջանում նա յայտնի իմպրեսիոնիստ է:
Այդ շրջանի նկարների մէջ ձգտել է նա արտայայտել
մաքուր տեսողութեան պատկերը: Այդ պատճառով էլ
նա իր ուշադրութիւնը կենտրոնացրել է գլխաւորա-

«ԹԻՖԼԻՍԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՈՒՄ»

Նկար՝ Ա. Գալֆէճեանի

պէս ներկի վրայ,
որը բղիւխէ նրա
անհատական ազ-
րումները: Այդ ներ-
կի բնով էլ աւել է
նա նկարը, լոյսը,
շարժումը և կօմպո-
զիցիան:

Առհասարակ ար-
տաքին աշխարհի
վրայ նայել է նա
իր գեղարվեստի
միջոցով: Այդ պատ-
ճառով էլ փոխել է
իր վերաբերմունքը
դէպի սիւսէտը: Սա-
կայն սիւսէտը նրա
նկարներում առաջ-

նակարդ դեր չի խաղում, այլ ծառայում է իրրեւ զու-
նաւոր կօմպոզիցիա:

Նա աստիճանաբար ոչնչացնելով սիւսէտի նշանա-
կութիւնը՝ հեռացրել է իրական կեանքից ու տարել դէ-
պի անհատական ապրումների աշխարհը: Այդպէս և
նրա կօմպոզիցիաները, ինչպէս, «Մոսկուայի փողոցը»,
ուր տեսնում էք դուք Ծաղկազարդ Կիրակի օրւայ մէջ
համախմբւած բազմաբանոց ժողովուրդի շարժումը, նրա
հոռւները: Կամ ահա ձեզ Մոսկուայի «Գիշերային թէ-
յարանը», ուր գեղին գոյների մէջ ցոլանում է գիշե-
րային տոփոտ մթնոլորտը, ժամը 1-ից յետոյ: Այդպէս
է Մոսկուայի ամառանոցը, ուր նկարիչն աչքի տպա-
ւորութիւններն արտայայտել է իմպրեսիոնիստական
նոր տէխնիկայով, բաժանելով և միացնելով հում գոյ-
ները: Յաջող են «Ախալցխայի հրէաների թաղը», ուր
կտուրների վրայ հրէաները պար են բանել: Չափա-
զանց դէկորատիւ գոյներով գծւած են նրանց տարազ-
ները: Նկարիչը վրձինի հարւածներով և ներկերի ու
գոյների հակադրութեամբ արտայայտել է գլխաւորա-
պէս շարժումն ու կեանքը: «Բաղանուհին բեմի վրայ»,
ուր պարողի գունաւոր զգեստների վրայ ցոլանում է
գիշերայի լուսաւորութիւնը և նրա տոփոտ, բայց գե-
ղարեւեստական նորը պարը:

Երկրորդ շրջանում, 1920 թից յետոյ, բեկում է
առաջ գալիս Գալֆէճեանի մէջ: Բեկումն առաջացնում
են նրա հոգեկան աշխարհում հսկաների բնական յեղա-
փոխութեան աղիքները: Այնուհետեւ նա մեծ թափով
ուսումնասիրում է իրական կեանքը, այն խորը համո-
զումով, որ արեւստ ինքն իրական կեանքն է և ոչ
թէ երեւակայութեան, գեղարվեստի և ապրումների ա-
զատական մի խաղ է: Սակայն ուսումնասիրելով
կեանքը, նա ոչ թէ ընդօրինակում է, այլ մարմնաւո-

րում է կօնկրէտ մտապատկերներով: Բայց այդ ու-
սումնամիջոցութիւններն էլ նրան չեն զոհացնում և և նա
արեւստն ընդունում է որպէս նոր կեանքը կառուցա-
նելու մէջօդ:

Ո՞ր խաւերն է նա
գեղարվեստական յը-
ղացումների նիւթ
զարձնում երկրորդ
շրջանում: Իր սիւսէտը
վերցնում է նա գլխա-
ւորապէս գործարանա-
յին և բանւորական
կեանքից: Այդ ուղ-
ղութեամբ գծւած են
«Թիֆլիսի շողեկառ-
քերի արհեստանոցնե-
րը»: Դրանք երեք նը-
կարներ են, որոնցից
երկուսը ցոլացնում են
գործարանների ար-
տաքին մթնոլորտը:
Այնտեղ դուք տեսնում
էք շողեկառքերի ա-
նընդհատ շարժումը, որ ընդգծում է աշխատանքի հը-
զօր թափը: Ահա ձեզ բանւորները, որոնք լծւել են
բունն աշխատանքի, իսկ քիչ հեռու բարձրանում է
թանձր գոլորշին:

Երրորդ նկարում
նկարիչը ցոյց է տա-
լիս գործարանի ներ-
քին կեանքը: Այնտեղ
արտայայտւած է մա-
զութի, ծուխի և մե-
քենաների մթնոլոր-
տը, որի մէջ աշխա-
տաւորները հզօր թա-
փով առաջ են տանում
իրենց ստեղծագործա-
կան աշխատանքը:
Բայց գրանից՝ Գալֆէ-
ճեանն ունի մի շարք
էսկիզներ գործարան-
ների և բանւորների
կեանքից, որոնց ցու-
ցադրելու է Երեւանի
աշխատային ցուցահանդէսին:

Մինչև օրս Գալֆէճեանը նկարել է 200-ից աւելի
նկարներ: Առաջին անգամ նա ցուցադրել է 1906 թին
Մոսկուայի գեղարեւեստական դպրոցի աշակերտական
ցուցահանդիսում: Մինչև 1909 թ. պարբերաբար մաս-

նակցել է նա աշակերտական պատկերահանդէսին:
1909-19015 թ.՝ «Նկարիչների ընկերութեան» և «Ան-
կախների միութեան», իսկ 1916-1924 թ.՝ Թիֆլիսի Հայ
և Վրացի նկարիչների
ցուցահանդէսներին:

Նրա գործերը դըտ-
նում են գլխաւորա-
պէս Սաֆոնովի (Մոս-
կուայի կօնսէրվատօ-
րիայի վարիչ), Կորո-
վինի, Բ. Դիակոնովի,
Մոսկուայի Կորշ թա-
տրոնի գեղաստանիչի՝
Ե. Ալէքսեայի, յայտնի
թատրոնական քննա-
դատ Եարցիի մօտ, Ե-
րեւանի պետական
թանգարանում, Փա-
րիզի մասնաւորի կօ-
ւէկցիաներում, Լայն:
Այսօր Գալֆէճեանը
Երեւանի Գեղարեւ-
եստական-Տէխնիկական
դպրոցի վարիչն է:

Ա. Ե.

Յ. Գ. ԳիտիՐՋԵԱՆ

Երիտասարդ նկա-
րիչ է Գիտիճեանը:
Ծնւել է նա 1892
թին Արզւիւնում (Բա-
թումի գաւառ): Նրա
նախնիքները ուղիղ
մի գար առաջ գաղ-
թել են Ախալցխա գա-
ւառի Ուղա գիւղից և
եղել են վրացախօս:
Հէնց դրանով էլ բա-
ցատրւում է Գիտիճեան
ազգանունը:

Սկզբնական կրթ-
թութիւնն ստանում է
նա նախ Օլոր գիւ-
ղում (Կարսի գաւառ),
ապա Արզւիւնի նորմալ
դպրոցում, ուր աւար-

տում է 1907 թին: 1910 թին մտնում է Պէնդայի գե-
ղարեւեստական դպրոցը, ուր վերջացնում է 1920 թին
և երկու տարի նոյն դպրոցում նկարչութեան դասեր է
տալիս: Այդ շրջանում համակրում է նա նէօ-իմպրէ-
սիոնիստներին, միայն այն հիմնական խնդրում, որ

Նկար՝ Վահրամ Գալֆէճեանի

«ԹԻՖԼԻՍԻ ԵՐԿԵԿԱՌՔԵՐԻ ԱՐՇԵՈՏԱՆՈՑԸ»

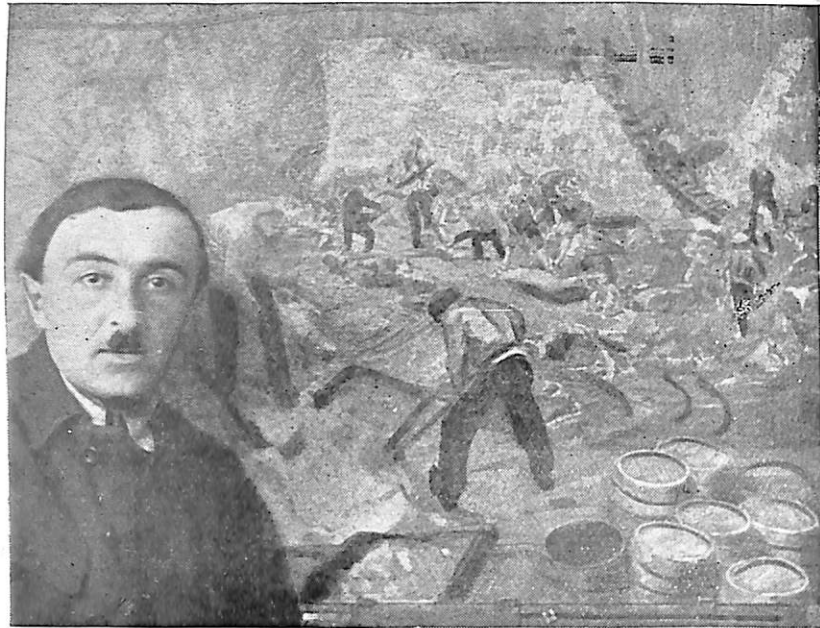
Նկար՝ Ա. Գալֆէճեանի

գեղարեստական պրոբլեմները պետք է վերլուծել գիտակցորեն, ինդուիցյան փոխարինելով բանականութեամբ, իսկ «ներշնչումը» ստանարին եւ յամառ աշխատանքով: Առանձնապէս սիրում է նա Իտալացի

բողջապէս Արդւինից: Աշխատել է նա Արդւինի բնութեան եւ ստիլի հարազատ, անկեղծ ու անմիջական արտայայտիչը հանդիսանալ: «Փողոց Արդւինում», «Առաւել Արդւինի», «Կէս օր Արդւինի», «Երեկոյ Արդւինի», «Միջշաղը» բնորոշ գաղափար են տալիս ձեզ Արդւինի մասին: Ունի նաեւ Երեանի եւ Ղարաքիլիսէի տեսարանները — «Երեան» (էտիւդ), «Երեանի փողոց» (էտիւդ), «Փողոց Երեանում-Կօնդ» (էտիւդ), «Ղարաքիլիսէ», «Բազար Ղարաքիլիսէում», «Ղարաքիլիսէի լեռներ արեւմուտին», «Կալը Ղարաքիլիսէում», «Ղարաքիլիսէի անտառի սկիզբը» եւայլն:

1918-24 թվականը նկարչի անկման շրջանն է: Այդ պէրիօդում նրա մէջ, փերանաական նկարչութեան և զանազան նոր ուղղութիւնների ազդեցութեան ներքոյ, բեկում է առաջանում: Նա շեղում է բնական, վառ, գոյներից և անցնում վերացական գոյներին, որով կօթօրեալը դառնում է աւելի սառը, մռայլ և արհեստական, իսկ առարկաների գոյները ստանում են կեղծ բնոյթ: Այդպէս են, օրինակ, նրա «Երեկոյ» (էտիւդ Պէնդա), «Արեւմտեայ» (էտիւդ Պէնդա) և «Արդւինի մօտիւններից» շաւոյսը ձորոխի հովտում, և «Արդւինի մօտիւններից» շաւոյսը:

Երրորդ շրջանում նորից բեկում է առաջանում Գիւրջեանի մէջ: Վերածնունդ խորհրդ. Հայաստանի նոր կեանքը, կուլտուրական նոր կենցաղը խորապէս դը-

ԳԱՐԻԷԼ ԳԻՐՋԵԱՆ

«ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑԻ ԱՇԽԱՏԱՆԵՐԸ»

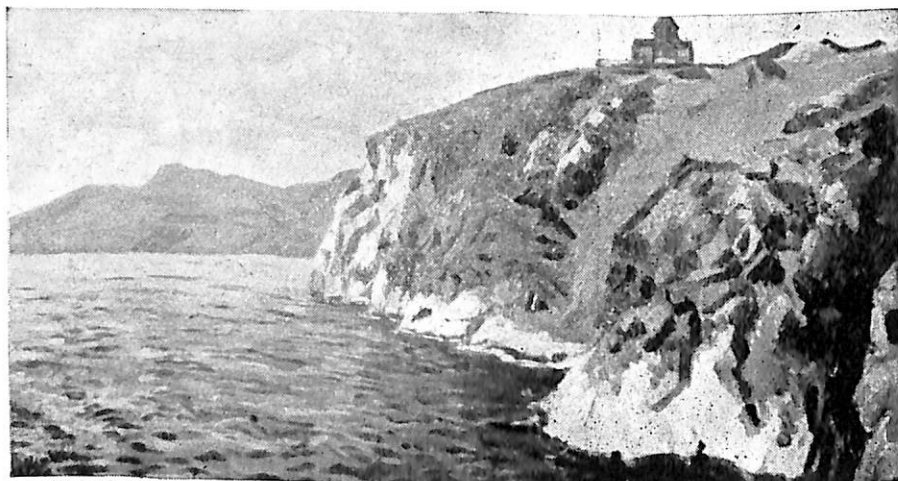
Ջոթին (14 դար) եւ Ջորջանին (15 դար), իսկ 19րդ դարի նկարչներից համակրում է Պիլի դէ Շաւանին, Մէզանին, Գոյենին, Վանկոզին և Մատէսին:

1922 թ. անցնում է նա Երեւան եւ նկարչական դպրոցի ուսուցիչ նշանակւում: Այդ պաշտօնը վարում է նա մինչեւ օրս:

Գիւրջեանը նկարում է 1914 թվից: Իր նկարները ցուցադրել է նա գեղարեստական դպրոցի աշակերտական, Սամարայի, Օրէնբուրգի, Պէնդայի (1917), Երեանի (1924), Թիֆլիսի ցուցահանդէսներում: Այժմ նրա նկարները գտնւում են Կրասնափոտսկում, Երեանի կենտ. Թանգարանում, Լուսաթանում եւ մասնաւոր անհատների մօտ: Նրա նկարների և էտիւդների ընդհանուր թիւը հասնում է 250-ի:

Այդ նկարների վերլուծութիւնը բանում է ձեր առաջ երեք տարբեր փուլեր:

Առաջին շրջանը նրա ուսանողական և յետադադ կեանքի ժամանակաշրջանն է, որ տևում է մինչև 1918 թվականը: Այդ շրջանում նա գերազանցօրէն պէյզաժիստ է: Իբրեւ այդպիսին իր սիւժէտը վերցրել է ամ-

«ՍԵՒԱՆԱՅ ԿՂԶԻՆ»

Իւլանկար՝ Գաբրիէլ Գիւրջեանի, 1926.

նում են իրենց կնիքը նրա վրայ: Եւ նա դուրս գալով պէյզաժներից ու նատուրմորաներից՝ ընկնում է որոնումների եւ ձեւակերպումների մի նոր շրջանում: Նա գիտակցում է, որ կեանքից և կենցաղից կտրւած ար-

«ՅՈՐԵՆ ԿԱԼՍԵԼԸ»

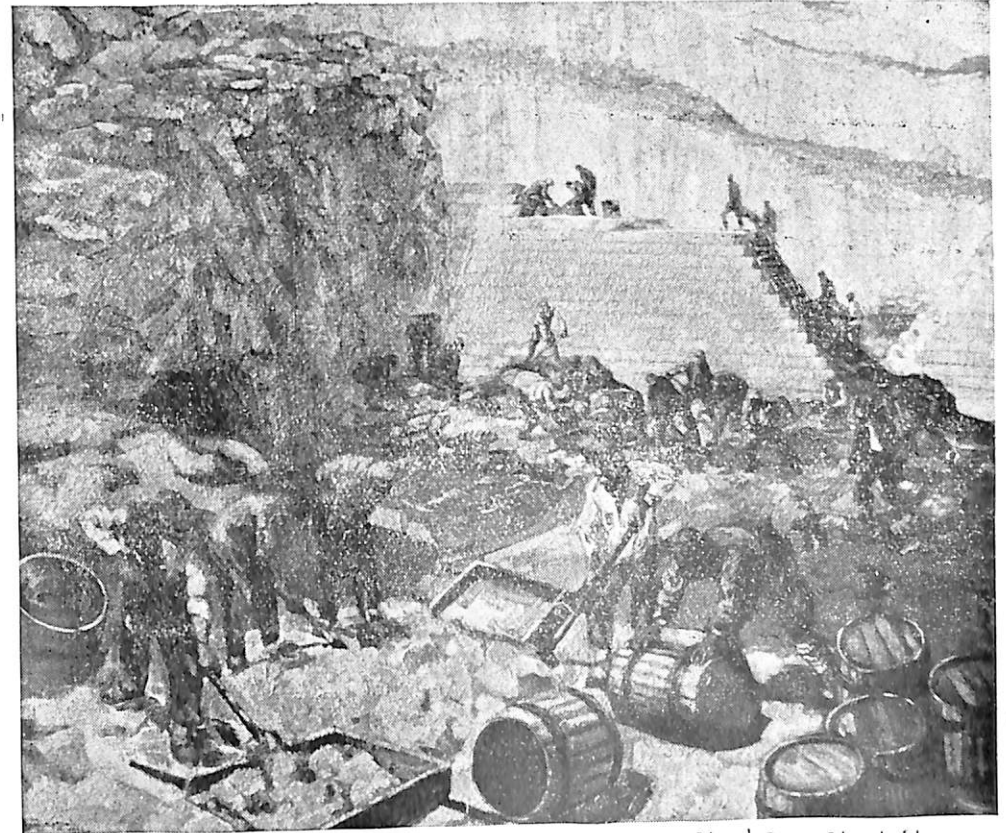
Իւլանկար՝ Գաբրիէլ Գիւրջեանի

ւեստն Թաիմիլիցիայի նշան է: Այդ գիտակցութեամբ էլ նա մի կողմից թօթափում է իր վրայից օտար արւեստների ազդեցութիւնը, միւս կողմից օրէց օր աշխատում է արմատաւ ժողովրդական խաւերի մէջ, ձգտելով խալ ժողովրդի յոյզերի, իղէալների եւ ոճի արտայայտիչը հանդիսանալ: Այդ նըպատակին հասնելու համար նա ուսումնասիրում է խոր. Հայաստանի բնութիւնն եւ ժողովրդի նոր կենցաղը: Նրջում է նա Ղարաքիլիսէ, Շիրակի ջրբանցքը, Ծաղկաձորի գիւղերը, Սեան և էտիւդներ պատրաստում ապագայ աշխատանքների համար: Այդ գործերի մէջ ցոլանում է Հայաստանի նոր կեանքը եւ բանւոր-գիւղացիների շինարարական եռուն աշխատանքը: Այդպէս է, օրինակ, նրա «Շիրակի ջրանցքը»: Այնտեղ ձեր առաջ փուլում է բանւորական տնակը, իսկ մի քիչ հեռու բանւորների մնացորդներով, որպէսզի տիրապետէ ժողովրդական ուշադրութիւն է գրաւում «Շիրակի ընդհա-

նուր աշխատանքը», որ դեռ կիսաւարտ է: Այնտեղ Հայաստանի անկեղծագործական աշխատանքն է ցոլանում: Մի տեղ բանւորները պատուում են հսկայական ժայռերի կուրծքերը եւ բանում տունէներ, մի ուրիշ տեղ մի խումբ բանւորներ մեծ խողովակներով լեռներից կրում են աւազներ, իսկ հեռուն հեղանալ հոսում է Ախուրեանը: Կամ ահա ձեզ «Շիրակի ջրբանցքի աշխատանքը»: Յաճում բանւորները ցէմէնտ են պատրաստում, իսկ վերելում կանգնեցնում են հաստ պարիսպը: Նրանք բարձրացնում են ջրի ամբարտակը:

Սրանք Գիւրջեանի նոր նաճումներն են, որ տեղ ցոլանում է մեր յեղափոխական օրերի նոր կեանքը:

Այսօր Գիւրջեանի առաջ կանգնած է ոճի պրօբլեմը: Նա առանձին սիրով հետաքրքրւում է հայ ժողովրդական պարզ եւ խորունկ արւեստի նմուշների մնացորդներով, որպէսզի տիրապետէ ժողովրդական հին ոճին եւ յետագայում նրանից կերտի յեղափոխա-

«ՄՕՏԻ ՇԻՐ. ԶՐԱՆՑԻ ԱՇԽԱՏԱՆԵՐԻՑ»

Իւլանկար՝ Գաբ. Գիւրջեանի

Եկար՝ Յան

«ԱՆՏԱՌԻ ՍԿԻԶԲԸ» Նկար՝ Գար. Գիւրջեանի

կան նոր շնչի արւեատը: Մ'իաժամանակ նա առան-
ձին ուշադրութիւն է դարձնում ձկնի կատարելու-
թեան վրայ եւ ձգտում է տալ այնպիսի բովանդա-
կալից գործեր, որոնք սերտ կապուած լինեն նախ՝
մեր բնութեան եւ միջավայրի հետ եւ երկրորդ՝ ցո-
լացնեն նոր կեանքն ու նոր կենցաղը:

ᐅᐅᐅᐅᐅ

3 4 4 0 9 4 0 2 0 3 6 4 6

Միւնխէնում (Գերմանիայում), ուր երկու տարի ուսա-
նում է հռչակաւոր դասատու Անտոն Աժբէի մօտ, իսկ
նրա մահից յետոյ մտնում է Միւնխէնի նկարչական ա-

« Թ Ա Ի Ր Ի Զ Ի Շ Ո Ի Ն Ե Ր Ը »

Նկար՝ Յակոբ Կոչոյեանի

Հաղէմիան, որն աւարտում է 1907 թւին: Դրանից յետոյ զբաղւում է և ուսումնասիրում լիտօգրաֆիայի, ցինկօգրաֆիայի և զրափրերի արհեստները, որոնց մէջ կատարելագործւելով՝ ձեռք է բերում նուրբ և բարձր տէխնիկա:

Այնուհետև, արևմուտքի արևստն ուսումնասիրելու իզիտով, շրջում է նա արևմտեան մեծ քաղաքները: Մի որոշ ժամանակ ապրում է նաև լենինգրադում և Մոսկվայում:

1917 թվին անցնում է Հա-
յաստանի և ռուսում նասիրում ա-
րեւելեան եւ մասնաւորապէս
հայկական ինքնուրոյն ոճը,
ժողովրդական սովորութիւն-
ները և բնութեան մօտիւնները:
Բայց այդ ռուսումնասիրութիւն-
ներն էլ նրան չեն զոհացնում
և նա արեւստի կրակով անց-
նում է գէպի արեւելք: Ճանա-
պարհորդում է Ղլխաւորապէս
թաւրիզ, թէհրան և ռուսմա-
սիրում արեւելքի կեանքը, ա-
ռանձնապէս մասսայական եւ
սօցիալական շերտաւորումնե-
րը: Այդ ճանապարհորդութիւնները բանում են նրա
առաջ նոր հորիզոններ և միաժամանակ զնում իրենց
խոր կնիքը նրա միշտ որոնող հոգու վրայ:

Այսօր Կոչոյեանն ապրում է Խորհրդային Հաստատանի մատառաղաքում—Երևանում, ուր ուսում:

Դասիրու՞մ է նա վերածնւող Խորհրդ-
դային Հայաստանի նոր կեանքն ու
նոր ուժը:

II. Նրա արևեստը:

Կոջոյեանն իր սիւժէտը վերցնում է գլխաւորապէս աշխատող ժողովուրդից, մասնաւորապէս գիւղական եւ բանւորական կեանքից: Այդ ստեղծագործութիւններն մէջ իշխողը դէկօրատիւ գիծն է, որ հետզհետէ զարգանալով՝ դառնում է հայկական միջավայրի եւ Արեւելքի արտայայտութիւն: Ընշտ է, որ նա ուսել է Գերմանիայում եւ իր հետ արեւելք է բերել գերմանական ազդեցութիւնը, սակայն ապրելով արեւելքի ժողովրդի ծոցում՝ հետզհետէ նսեմացել է նրա մէջ եւրոպական ազդեցութիւնը: Այժմ նա կա-

բող է կոչւել իսկական արեւելքի և հայ ժողովրդի նկարիչը:

Վրձխեում է նա հասարակ գծերով և սակաւա-
թիվ զոյներով: Զոհո՛ւմ է նա զլիւսաւորապէս անհշան

“ 𐎠𐎡𐎴𐎧𐎺𐎠𐎥𐎷𐎦𐎵 𐎧𐎧𐎺 ”

Նկար՝ Յակոբ Կոչոյեանի

երկրորդական մասերը և վերցնում միայն տիպիկա-
կան, կարևոր զձերն ու զոյները, որոնց արտայայտում
է միանգամայն ինքնուրոյն և իւրայատուկ կօլօրիտով:
Մի հանգամանք ևս. նա մեծ ուշադրութիւն է դար-
ձնում և կօմպօզիցիայի վրայ և միշտ էլ կենտրոնացը-

Նկար՝ Յակոբ Կոջոյանի

« Ա Ն Լ Յ Ի Ա »

նուսնիւթը: Դա նրա բնորոշ առանձնապատկերն է:

III. Գործերը:

Իբրեւ նկարիչ՝ Կոջոյանն օժտւած է բազմաթիւ տաղանդով:

Ամենից առաջ նա առաջնակարգ գրաֆիկ է: Այդ առաջ, ընդունաւ մինչեւ օրս չունի իր մրցակիցը: Նրա գրաֆիկ աշխատանքների մէջ հանդէս են գալիս բանւորներն ու գիւղացիներն իրենց սայլ ու գոմէշով, հերկ ու դաշտանով և այլ աշխատանքներով: Ահա ձեզ «Հունձը»: Դա հասարակ, բայց արժէքաւոր մի նկար է, ուր բնական գծերով ցոյանում է ձեր առաջ Հայաստանի ժողովրդի դաշտային աշխատանքն ու բնութիւնը: Նոյնքան ցայտուն նկար է «Հերկը»: Վեց եղներ քաշում են հայկական դուրանը և աւօտում հողը: Բայց Կոջոյանի գրաֆիկ աշխատանքների գլուխ գործոցը կարելի է համարել «Պայքարը»: Դա պրօլետարիատի փոթորիկն է և վճռական պայքարն է, ուղղուած կապիտալիստական հասարակարգի դէմ: Նկարը ցուցանում է էպիսոպի ոգին:

Կոջոյանը նաեւ տաղանդաւոր դարձանկարիչ է: Այդ են վկայում մի շարք դունաւոր գրաֆիկական գործերը, որոնց մէջ կենտրոնական տեղ է գրաւում «Սասունցի Դաւիթը»: Նկարիչը վերցրել է Յովհ. Թումանյանի համանուն էպոսը և միանգամայն ինքնուրոյն ոճով խտացրել է մի ամբողջական նկարի մէջ: Նոյնքան ուշադրաւ է «Ախլցխան», ուր ցոյանում են Ախլցխայի կանանց տիպերը, իրենց տարադներով, ծաղիկներով և մրգերով:

Կոջոյանն ունի նաեւ մի շարք մօտիւններ, ուր Հայաստանի բնութիւնը և հայ գեղջուկ ժողովրդի կեանքն է արտացոլում: Այդ նկարներից յիշատակենք «Դէշէրարագ գիւղը»: Դա լուրջ ստեղծագործութիւն է: Այնտեղ Հայաստանի գիւղն է փուլած ձեր առաջ իր գեղեցիկ և սքանչելի պէյզաժով: Գոմէշը մտել է կանաչ եօնջայով ծածկւած դաշտը, իսկ գեղջուկներն

« Ա Ն Լ Յ Ի Ա »

Նկար՝ Յ. Կոջոյանի

վրդովւած նրան դուրս է անում: Նոյնքան յաջող է «Երկու գոմէշներ Արարատեան դաշտում»: Ահա ձեզ և «Դէշէրարագ գիւղի լեռները», ուր հայ ժողովուրդը վարում է և ցանում, որդէսգի մի կտոր հաց ձեռք բերի: Յիշատակենք նաեւ «Չնային լեռներ և ծաղկաւայր»: Հայաստանի բնութեան հետաքրքիր մի էջն է դա: Լեռներում տեսնում էք դուք սպիտակ ձիւնը, իսկ մի քիչ հեռու՝ զոյնզոյն ծաղիկներով զարդարուն դաշտը: Այդպիսի խորհրդաւոր, հրաշալի տեսարաններ Հայաստանում շատ կան: Կոջոյանը բանում է ձեր առաջ այդ սքանչելի էջերից մէկը:

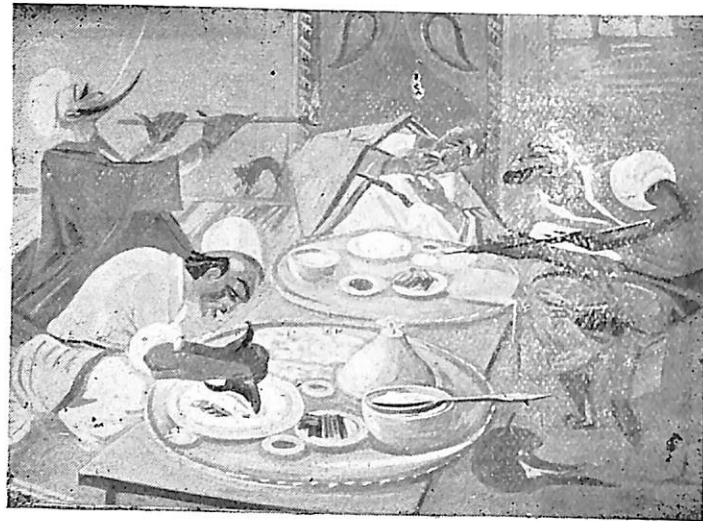
Կոջոյեանը վրձինել է նաեւ պարսկական տպաւորութիւններ, ուր իսկական Արեւելքն է իշխում: «Պարսկական փողոց»-ի մէջ նկարիչը ձգտել է արտայայտել ընդհանուր մահմետական աշխարհը, իր ուրոյն դասակարգերով: Ահա ձեզ եւ թաւրիզի փողոցը, ուր պարսիկ ժողովուրդը հանդէս է գալիս իր տիպիկ դիմադներով, տարազով, կենցաղով եւ հոգեբանութեամբ: Յաջող է «Պարսկական ճաշարանը», ուր ճաշելու սրօցէսն է գծուած: Նոյնքան բնորոշ է թաւրիզի «Շախմէ-վախդէ»-ն: Պարսկական տօնը, պարերը: Ըոյսերը, դրօշակները գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ իշխում են այդ նկարում:

Կոջոյեանը միաժամանակ տաղանդաւոր փորագրիչ է: Ունի մետաղների, գլխաւորապէս արծաթի վրայ փորագրութիւններ, որոնց մէջ հին հայկական արուեստի ոգին է զգացում: 1923 թւին նա արծաթի վրայ փորագրած գեղարուեստական բարէլիէֆի համար համառուտական ցուցահանդիսում ստանում է առաջին կարգի պատուաւոր դիպլոմ:

IV. Մատուլի կարծիքը:

1.— «Երկրպագին Հայաստան», 1923 թիւ 18

Կոջոյեանն այսօր մեր միակ զրափիկն է եւ աչքի ընկնող վարպետ է այդ բնավայրում, ունի արեւելքի նուրբ զգացողութիւն եւ ճաշակ: Ստիլիզացիայի ենթադրելով իրեն ոգեւորող նիւթը, Կոջոյեանը

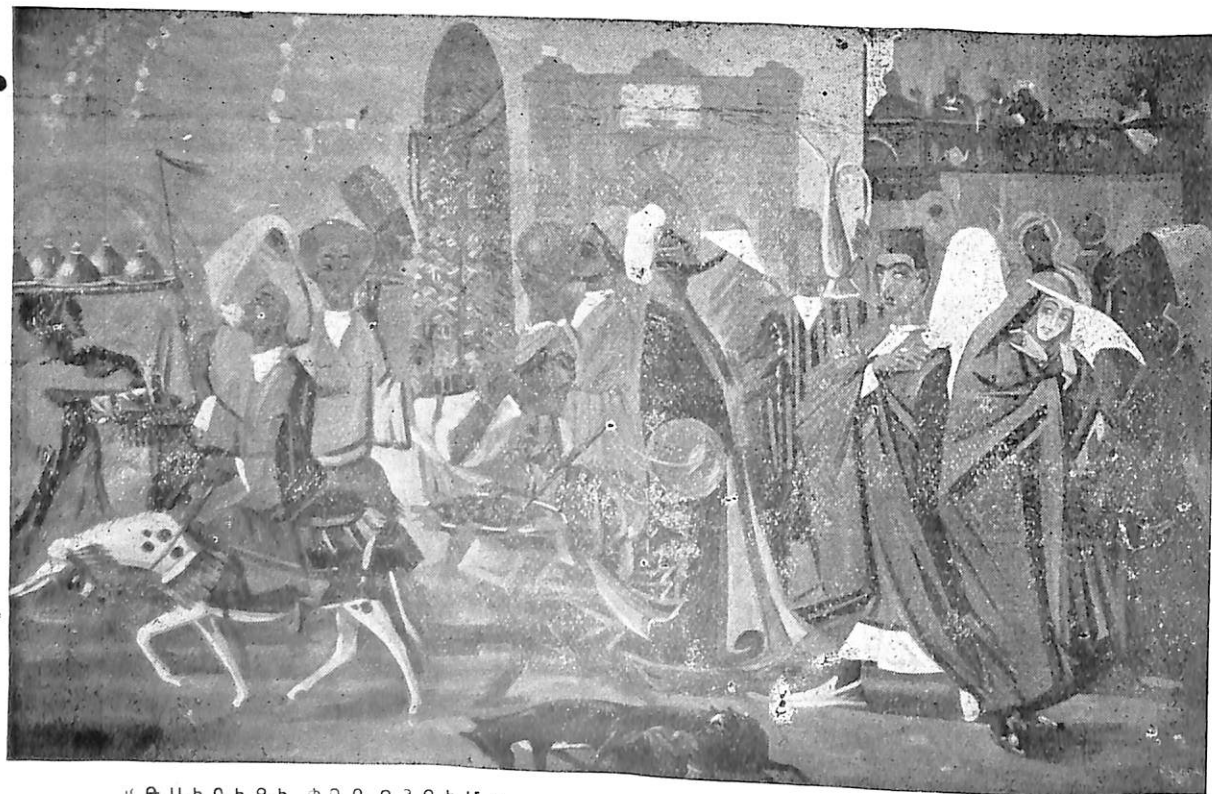

«ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ» (Թաւրիզում)
Նկար՝ Յակոբ Կոջոյեանի

կարողանում է դարձանալի սակաւաթիւ գծերով եւ ամենաէական շարիւխներով ցոյց տալ նիւթի խարակտերը, շունչը եւ միաժամանակ միշտ պահպանել արեւելեան իւրայայտուկ կօլօրիտը:

... Նրա արեւստի մէջ միշտ կողք-կողքի իրար հետ ապրում են այնպիսի անհաշտ հակասութիւններ, ինչպէս իրականութիւնն ու հէքեաթը, կեանքն ու արեւելեան այն չափազանց բնորոշ գինովցած երազն ու խորհրդաւորութիւնը եւ այստեղ է նրա հետաքրքրութիւնը:

Մ. Տ.

«ԹԱԻՐԻԶԻ ՓՈՂՈՅՈՒՄ»

Նկար՝ Յակոբ Կոջոյեանի

2.— «Պայքար», 1923 թիւ 8

Հմուտ եւրոպական նկարչութեան, ուսած Միւնխենեան դպրոցի լաւագոյն շրջանում, նա պատիւ պիտի բերէր ամէն մի ժողովրդի... Նա առաջնակարգ զրափիկ է, անկասկած, որը կարողանում է մի քանի գծերով տալ ամբողջ մի աշխարհ: Նրա Երեւանեան ստիլիզացիաները, պարզուկ տնակոյտերի գծաւորութիւնը խառնած ըլլուրների համաչափ անշարժութեան հետ, նոր են մեզ համար եւ նշանակալից:

Կ. Զ. (ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ)

3.— «Մարտակոչ», 1924 թիւ 2

«Պայքարը» մեզ առիթ է տալիս նորից խօսելու 3. Կոջոյեանի մասին: Նրա նկարները, նրա նուրբ զրափիկան, նրա փորագրչական - գեղարուեստական գործերը չեն կարող մնալ առանց ուշադրութեան: Մենք ուղղակի անհրաժեշտութիւն ենք համարում նրա գործերի հրատարակութիւնը: Հայաստանի լուսաւորութեան կօմիսարիատը պէտք է նախաձեռնութիւն իր վրայ վերցնի առանձին ալբոմով եւ հայ-ռուս-ֆրանսիական տէկստով հրատարակելու այդ տաղանդաւոր արուեստագէտի գործերը: Քանքարաթաքոյց չլինենք: Մեր ունեցածը սեփականութիւն դարձնենք ուրիշներին: Դրանով կ'իմացւի նաեւ մեր կուտուրական մակարդակի բարձրութեան չափը: Երկու խոշոր նկարիչ ունենք Հայաստանում՝ Սարեան եւ Կոջոյեան: Երկուսի գործերն էլ միաժամանակ եւ նման ձեւով պէտք է հրապարակ հանել առանձին ալբոմներով:

ՍՈՒՐԽԱԹ

Այս քննադատութիւնները պարզում են միայն մի հանգամանք, որ Կոջոյեանը տաղանդաւոր նկարիչ է:

Առհասարակ իր նկարներով ներգործում է նա ձեր մտքի եւ զգացումների վրայ եւ նրա արուեստանոցից հեռանում էք գեղարուեստական խոր տպաւորութեան ներքոյ:

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

7. ԱՆՈՒՇ ՍԱԳԻՆԵԱՆ

1. Արուեստագիտութիւն:

Անուշ Սագինեանը պօրտբէտիստ է եւ ժանրիստ: Ունի նա նկարելու իր ուրոյն ձեւը: Վրձինում է առանց գծերի, ուղղակի ներկով եւ երեք ժամայ ընթացքում տալիս է մի ամբողջացած պօրտբէտ:

Առհասարակ աշխատում է նա տալ մատչելիալը, բնականը: Այդ նպատակին հասնելու համար զոհում է մանրամասնութիւնները եւ նկարում է միայն ընդհա-

ԱՆՈՒՇ ՍԱԳԻՆԵԱՆ

նուր գծերը: Գլխաւորապէս վերցնում է նա մի որոշ մօմէնտ եւ տալիս տւեալ դէմքի բնորոշ նմանութիւնը, նրա խարակտէրը:

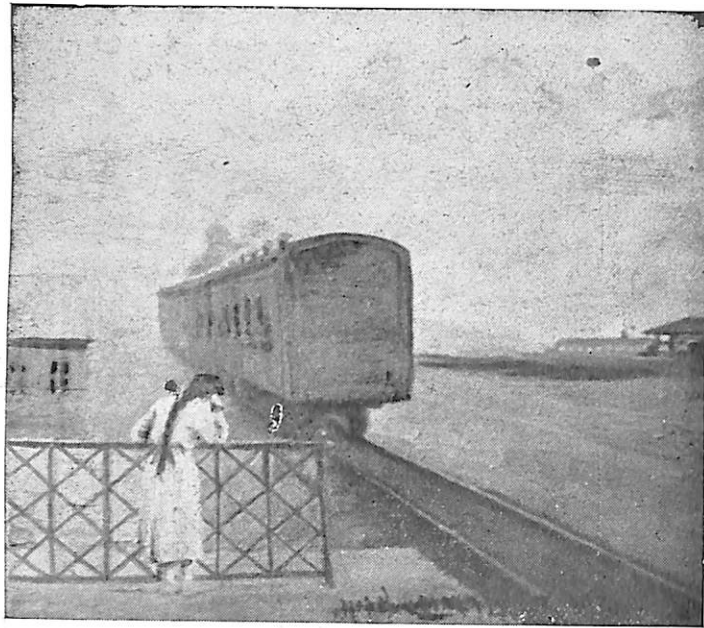
Հէնց այդտեղ էլ կայանում է Սագինեանի ոյժը:

Ճիշտ է, որ նա գեղարուեստական տեսակէտից դեռ վերջնականապէս չի մշակւած, սակայն նրա վերջին գործերը գալիս են մեզ ասելու, որ նա մեծ ապագայ ունի իր առջեւ եւ կարող է գեղարուեստ կա-

ԱԼ. ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ ԱԼ. ՄԱՐՏՈՒՆԻ

Քանդակ՝ Անուշ Սագինեանի

«ՎԵՐՁԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏ» Նկար՝ Անուշ Սաղինեանի

ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ Նկար՝ Անուշ Սաղինեանի

գործեր տալ, եթէ աւելի խորանայ եւ որ զլիաւորն է աւելի պարզ նայի զէպի բնութիւնը եւ զէպի նոր կեանքը:

2. Նրա կեանքը:

Ծնւել է նա Ախլցխայում 1889 թւին: Նրա նկարիչ հայրը, Առաքել Սաղինեան, երկար տարիներ նրկարչութեան ուսուցչի պաշտօնով ծառայել է ԼՂ-միաձնի ձեռնարանում:

Անուշը մանկութիւնից սիրում է հօր արեստն եւ առանձին բնորոշակութիւն է ցոյց տալիս քանդակի եւ զինանկարների մէջ:

Սկզբնական կրթութիւնն էլ միաձնի «ժողովական երեքդասեան» եւ Ալեքսանդրապոլի «Արդարութեան» դպրոցներում ստանալուց յետոյ 1905 թւին մտնում է նա թիֆլիսի Ռուսաց դեղաբուսական դպրոցը, որ ստանում է ընդհանուր եւ նկարչական կրթութիւն: Այդ դպրոցում մեծ ազդեցութիւն են թողնում նրա վրայ Եղիշէ Թադէոսեանը եւ Ֆոկելը: 1910 թւին վերջացնում է նա ֆիզիոնոմ-նատուրայի բաժինը: Դրանով էլ փակում է նրա ուսումնական շրջանը: Տնտեսական հանգամանքների պատճառով չի կարողանում կատարելագործել, բայց նա չի յուսահատում, առանձին սիրով ուսումնասիրում է յայտնի պօրտէս, տիստ Սէնոպի եւ ժանրիստ Ռէպինի գեղարեստական ստեղծագործութիւնները:

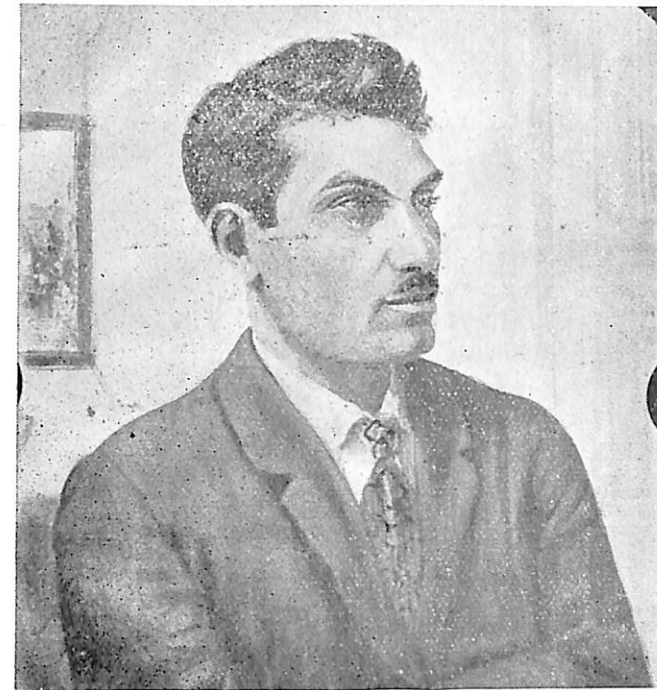
1910 թւի աշնան անցնում է նա Ախլցխա եւ տեղի դպրոցում նկարչութեան դասեր է տալիս: 1916 թւին հրաւիրւում է Բագուի «Մարտիկեան» եւ «Հորիսիսի» միջնակարգ դպրոցների նկարչութեան ուսու-

ցիչ: 1918 թւի քաղաքական փոթորիկների շրջանում՝ զաղթում է Լեզիլի ուր հինգ ամիս մնալուց յետոյ 1919 թւին վերադառնում է Երեւան եւ «Գայիանեան» դպրոցում՝ նկարչութեան դասեր աւանդում: Խորհրդայնացումից յետոյ նշանակւում է Երեւանի նկարչական ըստուգիայի քանդակի բաժնում ուսուցիչ: Այդ պաշտօնը փարում է նա մինչեւ օրս:

3. Սաղինեանի գործերը:

Սաղինեանի գործերից ուշագրաւ են «Կարաւանի հանդիսը»: Դա Կովկասի կարաւանն է, որ հանդիսատեսում է վերջալոյսի պահուն: «Երեւանի հին թաղը», հին, փոշոտ ասիական թաղն է դա, որ փռւած է միսրապոյն ֆոնի մէջ: Նոյնքան յաջող են «Հայաստանի հայրթոյնները», արտայայտւած է արեւելքում հաց թխելու տանջալից պրօցէսը: Մի կին կանգնած խմորի գունդեր է բանում, մի ուրիշը՝ լաւաշ, իսկ մի այլ տղամարդ թոնրում եփում է լաւաշները:

Ուշագրաւ է նաեւ «Վերջին հրաժեշտը», դա բանաստեղծական, միաժամանակ իրական մի տեսարան է: Վերջալոյս է: Հեռուն փռւած է Արարատեան դաշտը իսկ նկարի կենտրոնում Երեւանի կայարանը, դեռացքը ճանապարհ է ընկնում, մի աղջիկ թախծոտ կանգնել եւ վերջին հրաժեշտն է տալիս: Ահա ձեզ եւ «Նկարչի սենեակը», նկարը ցոլացնում է իր մէջ, թէ հայ նկարիչը անտեսական ինչպիսի ծանր պայմանների մէջ է աշխատում: Դա նկարիչ Առաքել Սաղինեանի սենեակն է, որը թէ արհեստանոց է եւ թէ ամէն ինչ: Մի կողմում նստել է ձեռունի նկարիչը, իսկ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԲԱԲԼՈՒՄԱՆ Նկար՝ Անուշ Սաղինեանի

նրա կողքին դրւած են անկողինը, նկարչական գործիքները, բաժակը, կուժը, սեղանը, նկարները, կային:

Սակայն Սաղինեանը շնորհալի է պօրտէսների մէջ: Ահա ձեզ հեղահամբոյր եւ ուշադիր լսող Բաբլումեանը, կամ երազող եւ խորը մտածող Ռուբէն Աթայեանը եւ կամ կանանց առանձնայատուկ նայւածքով դիտող Սուրէն Մարկոսեանը: Սաղինեանը կարողացել է նրանց հոգիներն ըմբռնել եւ վրձինել: Բայց առանձնապէս ուշագրաւ է Միսանիկեանի քանդակը:

1918 թւի հրամանատար, ռազմիկ եւ յեղափոխական Միսանիկեանն է դա:

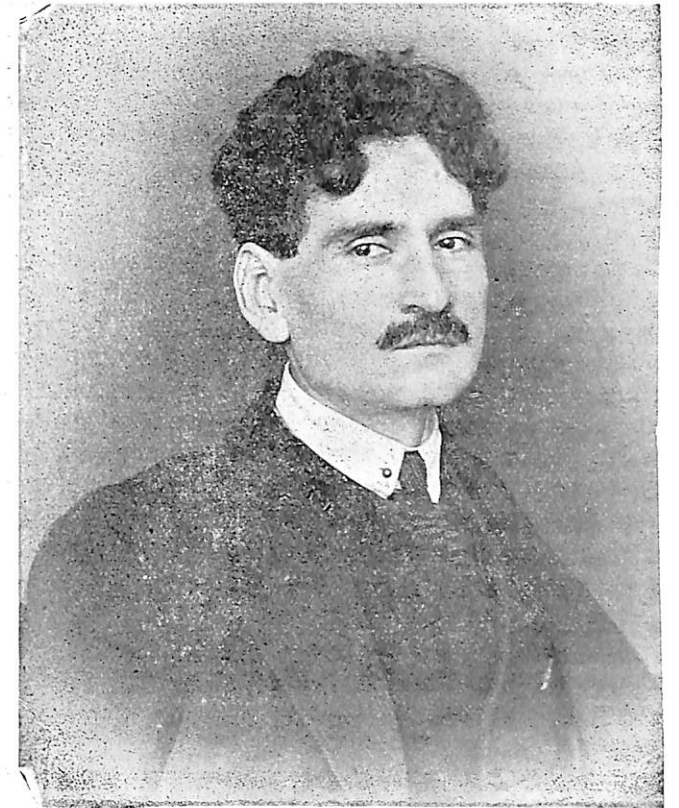

8. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

Հայ նկարչութեան նոր հոսանքի ինքնատիպ նկարիչն է Մարտիրոս Սարեանը, որ իր վրձինի եւ բանդներով յայտնի է ո՛չ միայն Ռուսաստանում, այլ եւ Եւրոպայում:

Իր արուեստով նա իսկական արեւելքի նկարիչն է, եւրոպական տեխնիկայի նուաճումներով:

Քսան եւ հինգ տարիներից ի վեր ծառայում է նա այդ արուեստին: Այդ քսան եւ հինգ երկար տարիների ընթացքում նա հայ նկարչութեան ասպարիզում որոշ նւաճումներ է արել: Նա առաջինն է, որ զիտականօրէն հիմք է դնում հայ նկարչական արուեստին եւ զարգացնում նրան նոր ստիլով: Նոյնպէս նա առա-

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

ջինն է հանդիսանում, որ առանձնապէս ուսումնասիրում է Հայաստանի ու Արեւելքի գոյներն ու ձեւերը եւ նրանցից կերտում իր ինքնուրոյն գեղարուեստը:

Այդ արուեստի աստիճանական զարգացման պատմութիւնը կարելի է ընդգծել հինգ զլխաւոր շրջաններով, որ սկսում է 1900 ից եւ շարունակւում մինչեւ օրս: Ժամանակագրական այդ շրջանները, որոնք սերտօրէն բղխում են միմիանցից, ցոյց են տալիս մեզ Սարեանի նկարչական արուեստի կուլտուրական վերելքը եւ միաժամանակ բնորոշում են նրա վրձինի առանձնայատկութիւններն ու էական գծերը: Հէնց այդ պատճառով էլ մենք կանգ կ'առնենք այդ զլխաւոր շրջանների վրայ աւելի բնորոշ եւ աւելի ցայտուն կերպով հասկանալու եւ ըմբռնելու համար նրա արուեստի արժէքը:

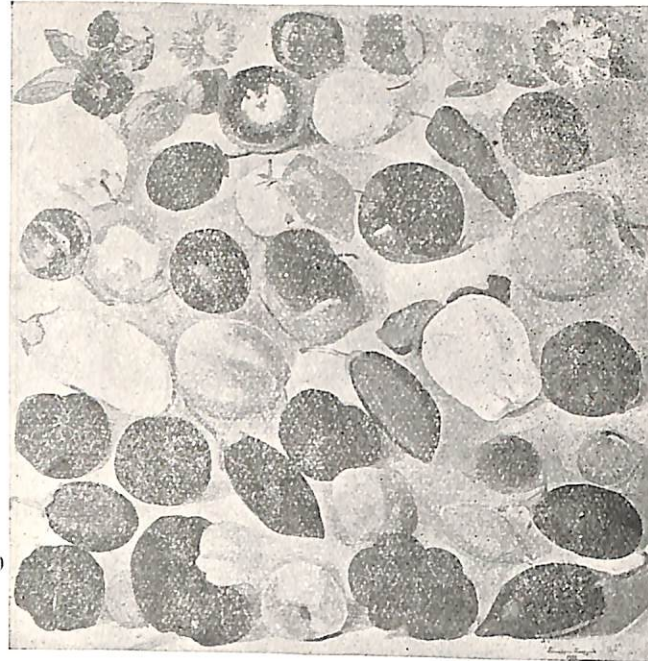
Ա. ՆԲՁԱՆ, 1900 — 1904 թ.

Սարեանի ստեղծագործութիւնների առաջին շրջանն ընդգրկում է 1900 թ թուականը: Այդ ժամանակամիջոցը նրա դպրոցական ազդեցութիւնների եւ միաժամանակ նկարչական կազմակերպութեան շրջանն է, որ առանձնապէս արտայայտւում է Մոսկուայի գեղարուեստական դպրոցում: Ինչու՞ն է կայանում այդ դպրոցի բնորոշ ազդեցութիւնը: Ժամանակաշրջանի ամենայայտնի ուսն նկարիչների զլխաւոր կենդրոնն էր դարձել Մոսկուայի գեղարուեստական դպրոցը: Այնտեղ էին համախմբւել տաղանդաւոր ուսն արուես-

տաղէտները—Կարովին, Լեվիդան, Սերով: Բէալիս-տական նկարչութեան ժամանակաշրջանն էր դա: Տաղանդաւոր նկարիչներն իրենց գեղարուեստական նկարներով հասարակութեան առաջ են դնում բնութեան գեղեցիկ տեսարանները եւ առհասարակ կեանքն իր բնորոշ կողմերով, որոնք մեծ ընդունելութիւն են գտնում Մոսկուայի գեղարուեստաւէր հասարակութեան կողմից:

Մոսկուայի դպրոցում, ուսուցիչների տիրական ազդեցութեան տակ, առաջ են գալիս շնորհալի արւեստաղէտներ, աշակերտ՝ Պավէլ, Կուզնեցով, Պետրով-Վոզկին, Ուսկին, Սարեան եւ ուրիշներ, որոնցից իւրաքանչիւրն աչքի է ընկնում իր նկարչական բնորոշ առանձնայատկութիւններով: Նրանք ծրագրում են ընթացիկ իրենց ուսուցիչների գծած լօգունգով. դիտել շրջապատը, ուսումնասիրել կենդանի, իրական կեանքը, նըշմարել բնութեան գեղեցիկ տեսարանները եւ վրձինել էականը, տիպիքականը: Այդ ուղիով էլ նրանք դըպրոցից դուրս նկարում են մի շարք նկարներ եւ կազմակերպում աշակերտական պատկերահանդէսներ, 1901-4 թուականը: Ժամանակակից մամուլը զովասանքով է խօսում այդ ցուցահանդէսների մասին, իսկ հասարակութեան մէջ շարժում է հետաքրքրութիւն:

Ահա այդպիսի միջավայրում եւ հանգամանքների մէջ մշակւում եւ կազմակերպւում է Սարեանը: Նա գերազանցօրէն կրում է իր նկարիչ—ուսուցիչների, զլխաւորապէս Սերովի եւ Կարովինի, ազդեցութիւնը, որոնց արհեստանոցում աշխատում է նա մի ամբողջ տարի: Այդ շրջանում սակայն Սարեանը տարբերւում է իր նկարիչ—ընկերներից առանձնապէս իր պէյզաժներով: Նա սնւած եւ մեծացած լինելով Նոր—Նախիջեւանում, Աղովեան դաշտերի վրայ, կենդանադրում է կտաւի վրայ եւ հասարակութեան առաջ դնում հարաւային Ռուսաստանի, Աղովի եւ Կովկասի բնութեան գեղեցիկ տեսարանները: Այդ նկարների մէջ Սարեանը նկարագրելու որոշ առանձնայատկութիւն է

ՆԱԹԻՒՆ ՄՕՐԹ

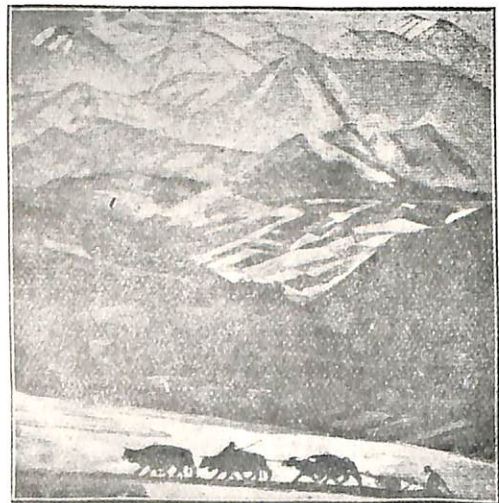
Նկար Մ. Սարեանի

ցոյց տալիս: Նկարում է նա շատ պարզ եւ բնական կերպով, առանց աւելորդ զոյների եւ առանց անտեղի մանրամասնութեան: Կառուցման այդ յատկութիւնը նկարչի համար էական եւ բնորոշ երեւոյթ է, որ աւելի ցայտուն եւ աւելի շեշտւած է արտայայտւում յետագայ շրջաններում գծւած նկարների մէջ:

1903 թին Սարեանն աւարտում է Մոսկուայի դպրոցը: Այդ դպրոցը եւ Սերովի ու Կարովինի արհեստանոցը սակայն չեն զոհացնում նրա նկարչական որոնող հոգին. նա ձգտում է նոր հորիզոններ, դէպի լոյսերի, զոյների, գծերի հէքիաթային աշխարհ, դէպի Հայաստան:

Բ. ՇՐՋԱՆ 1904 — 1910 թ.

1902 թին Սարեանը Մոսկուայից գնում է Երեւան եւ միանգամայն անձնատուր լինում իր սիրած արւեստին: Այնտեղ նրա առաջ բացւում է բոլորովին մի նոր աշխարհ, նոր զոյներով եւ երանդներով: Հայաստանի հէքիաթային բնութիւնը, արեւը, հարթ տանիքները, փողոցի կեանքը, ժողովրդի եռուղեք, աղբիւրների կլկլան վազքը, գերազանցօրէն գնում են իրենց զրոյմը նրա հոգու վրայ: Նոր տպաւորութիւնները ազդեցութեան տակ՝ մեծ բեկում է առաջ գալիս նրա մէջ: Բէալիստական տեսարաններ ու բնութեան արտանկարները այլեւս չեն զոհացնում նրան եւ նա ընկնում է որոնումների եւ ձեւակերպումների նոր աշխարհում: Եւ ահա բէալիզմից յետոյ ուսմանտիքական, ֆանտաստիքական արամադրութիւնների շրջանն է սկսում, որ աւելի բնորոշ գծերով արտայայտւում է 1904 թականից յետոյ վրձինած նկարների մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐԵՐԸ

Նկար՝ Մ. Սարեանի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՅՁԱԺԸ

Նկար Մ. Սարեանի

Այդ շրջանի նրա սիւժէտն ամբողջովին հէքիաթային է, ուր պատմում է ձեզ Հայաստանի կեանքից, խօսում Անդրկովկասի եւ Արեւելքի ափերից: Այդ նկարներն առաջին անգամ ցուցադրւում են 1906 թին, Մոսկուայի «Կապոյտ վարդ» ցուցահանդիսում: Նրա աշխատանքները թեր ու դէմ ծայրահեղ քննադատութիւնների նիւթ են դառնում: Արւեստի աւանդապաշտ քննադատները յայտարարում են նրանց հասարակական կեանքի եւ արւեստի ծաղրը: Գնահատում են միայն ժամանակի իսկական արւեստագէտները, գտնելով նրանց մէջ նկարչական նոր մօտիւներ եւ նոր ձեւեր: Ահա թէ ինչ է գրում Ռուսաստանի առաջին քննադատ նկարիչ Ալէքսանդր Բենուա Պետերբուրգի «Բէջ» թերթում. «Սարեանի արեւելեան որոշ խորութեամբ եւ զոյներով աշխատանքները շարունակ առաջ են բերում սքանչալի ցուցահանդէս յաճախողների մէջ: Այդ նկարիչն ուրախացնում է մեզ իր ինքնաշող եւ կախարհող թէմաներով: Նրա նկարներն անհամեմատ թանկ են մեզ համար, քան թէ արդէն մտածւած եւ որոշւած մի աշխատանք»:

Այդ շրջանում Սարեանն իր գծած ուղիով անսայթաք առաջ է ընթանում ուղիղ չորս երկար տարիներ, մինչեւ 1909 թականը: Նոյն թին նա մասնակ-

ցում է Հոռմում կազմւած ցուցահանդէսին: 1909 թից յետոյ Սարեանն աւելի է խորանում իր արւեստի մէջ եւ ընկնում որոնումների նոր շրջանում: Այլեւս նրան չեն զոհացնում ֆանտաստիքական, երազային աշխարհներ եւ նա ձգտում է իր արւեստը նորից դնել բէալիզմի, բնական հողի վրայ: Ձգտում է կապել արեւելքի բէալ կեանքի հողի հետ:

Թէ որչափ կարողանում է ազատել Սարեանը ֆանտաստիքական, ուսմանտիք հայեացքներից ու ձեւերից, որչափ արտայայտւում է բէալիստական դպրոցի նոր գծերը, այդ կը տեսնենք երրորդ շրջանում:

Գ. ՇՐՋԱՆ 1910 — 1916

Սարեանը հէքիաթային, երազական տպաւորութիւնների շրջանում երկար չի մնում: Նրա նկարների մէջ շեշտւած վիպական ուժգին տրամադրութիւնները հետզհետէ նսեմանում են, չէզոքանում, որովհետեւ վճռում է նա շղթայել արեւելքի բէալ կեանքի եւ հողի հետ: Այդ նպատակով էլ նա 1910 փետրւարին Մոսկուայից անցնում է դէպի Կ. Պոլիս, Բոսֆորի հրաշագեղ ափերը, նաւերի սուլոցները, ծովափնեայ պանօրաման, Պոլսոյ գեղեցիկ տեսարաններն ու դիրքը, նրա արեւելեան եւ եւրոպական խայտաբղէտ եւ միշտ աղմկալից ինքնուրոյն կեանքը, նրա վրայ աճնաքան խոր տպաւորութիւն են թողնում, որ նա անվերջ եւ անսահման սիրով ուսումնասիրում է եւ միաժամանակ բազմաթիւ էտիւդներ կազմում: Այդ տպաւորութիւնների ներքոյ նրա տաղանդն աւելի է հասունանում, դիտողութեան շրջաններն աւելի լայնանում եւ ար-

Ա. ԿԱՐԻՆԵԱՆ

Նկար Մ. Սարեանի

ԱՇՈՏ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ Նկար՝ Մ. Սարեանի

ւեստն աւելի կօնկրէտ եւ աւելի իրական ձեւեր է ստանում:

Իր ճանապարհորդական տպաւորութիւններն ու ապրումները ձեւակերպում եւ գրաւորում է նա Զամբակի Ծաղիկներ նկարի եւ մի շարք արեւելքի նկարների մէջ, որոնցով մասնակցում է Մոսկւայի գեղարւեստական ցուցահանդիսին, որոնք թէ՛ հասարակութեան եւ թէ՛ մամուլի կողմից առանձին ընդունելութիւն են գտնում: Եւ ահա առաջին անգամ լինելով՝ նրա երկու նկարները — «Պոլսոյ փողոցը» եւ «Թի-թեռնածաղիկ» գտնում է Մոսկւայի գեղարւեստական «Տրէտնիկովի Գալլերէի» վարչութիւնը: Դա Սարեանի արւեստի առաջին յաղթանակն է: Այդ շրջանում նա մասնակցում է գլխաւորապէս Սայիլ Ռուսկիի խուրդոթնիկով (Մոսկւա եւ Պետերբուրգ), Մոսկւայի նկարիչների ընկերութեան յաւաքումը եւ Միւս խուրդութեան (գեղարւեստի աշխարհ) ցուցահանդէսներին, որտեղ ունենում է իր պատուաւոր տեղը եւ գրաւում մամուլի ուշադրութիւնը: Ահա թէ ի՞նչ է գրում Մամոնթով քննադատը «Ռուսկոյէ Սլովո» (1910 թիւ 299, Մոսկւա) թերթում: «Այս տարի Սարեանը խելագարի նման, համարձակ գոյների ներդաշնակութեան մէջ ուշադրութիւն է դարձնում իր գծագրութեան վրայ եւ տալիս է արեւով լուսաւորւած Պոլսոյ փողոցը, ծաղիկները, անկենդան ընկերները եւ տաճկոհայրները, որոնք ուժեղ տպաւորութիւն են թողնում»:

1911 թւականին Սարեանն ուսումնասիրութեան անշէջ կրակով անցնում է պատմական հնութիւնների երկիրը՝ Եգիպտոս: Դա մի աշխարհ է, ուր պատմութիւնը գերակշռում է կեանքի վրայ եւ ուր ցոլանում է իսկական, իրական արեւելքը, իր ինքնուրոյն կեանքով եւ հին ու նոր արւեստի արժէքներով: Սարեանը շրջում է Եգիպտոսի բոլոր պատմական վայրերը, մինչեւ վերին Եգիպտոս եւ լրջօրէն ուսումնասիրում Եգիպտոսի անհոգ, զուարթ եւ շարժուն կեանքը, արմաւենիները, հեզանազ Նեղոսը, անապատային դաշտանկարը, թանգարանները, պատմական Միֆինքսը, Բուրգերը, Տաճարները, Արքայական Դամբարանները: Նրանց տպաւորութեան տակ գծում է մի շարք նկարներ, որոնցով մասնակցում է Մոսկւայի եւ Պետերբուրգի ցուցահանդէսներին: Այդ առիթով ուսական տաւր թերթեր առանձին էջեր են նւիրում նրա արւեստին: Դրանցից առաջ բերենք միայն Մոսկւայի գեղարւեստի ընկերութեան նախագահ՝ Ալէքսանդր Բենուայի «Ռէլ» թերթի (Յունւար 11, 1911 թ.) քննադատութիւնը. «Սարեանը վախեցնում է միջին հասարակութեան իր որոշ չափով չաւարտած աշխատանքների տպաւորութեամբ, որն ընդունում է իբրեւ կեղծութիւն: Առհասարակ Սարեանի մէջ թաղնւած է մեծ եւ զարմանալի նկարիչ: Այդ Կովկասցին, որի մէջ ապրում է արեւելքի աշխարհի ուժեղ գունաւորութիւնը, եթէ միայն կորողանար կռել, կոփել՝ իր ստեղծագործութիւնը եւ հասունացնել իր մտքին ու իր գեաները: Նրա մէջ տաղանդաւոր նկարչի տեւալները կան: Նա ունի գոյների մեծ գզացմունք, որոնք զրա մօտ առանձնապէս դիւրեկան են: Նրա նկարները համարձակ, նուրբ, բնական եւ միեւնոյն ժամանակ դիւթի են եւ վայրենի: Նրա գծագրութիւնն էլ տարօրինակ է, անկենդան, բայց իր մէջ թաղցրած է իսկական ոյժ, իսկական ոճ (ոչ թէ ոճաւորում): Ի՞նչքան կը ցանկայի, որ այդ բոլոր տեւալներն այնպէս դասաւորուէին, որ ստացուէր մի ընդհանուր աշխարհ, ուր մենք տեսնէինք Սարեանի նկարներով զարդարւած պատերն այնպէս գունաւոր, ուրախ, ազնիւ, հանգիստ, ընդհանուր էֆէկտով, ինչպէս պարսկական գորգերը»:

ԼԵԶԳԻՆԿԱ Նկար՝ Մ. Սարեանի

ԳԼԽԱՆԿԱՐ Նկար՝ Մ. Սարեանի

Դ. ՇՐՋԱՆ — 1916-1921 թ.

Սարեանի նկարչական գործունէութեան Դ.րդ. շրջանը սկսում է 1916 թւին: Համաշխարհային պատերազմի եւ պրօլետարական յեղափոխութեան մըրկոտ եւ ծանր ժամանակաշրջանն է դա: Պատերազմական արիւնոտ գէպերը եւ յեղափոխական փոթորիկները թոյլ չեն տալիս, որ նա սխտէմատիկ եւ լուրջ կերպով նւիրէ իր սիրած արւեստին: Այդ շրջանում նրա ստեղծագործական աշխատանքները պատահական բընոյթ են ստանում: Այդ գրութիւնը շարունակում է մինչեւ 1921 թւականը, որից յետոյ սկսում է նրա նկարչական կեանքի հինգերորդ շրջանը:

Ե. ՇՐՋԱՆ 1921 — ՄԻՆԶԵՐԻ ՕՐՍ

1921 թւի սեպտ. 14ին Սարեանը Նոր-Նախիջևանից անցնում է Երեւան: Դա այն ժամանակաշրջանն է, երբ շնորհիւ Խորհրդային կառավարութեան, հայ ժողովրդի համար սկսում է վերածնութեան մի նոր շրջան: Այդ շրջանում Սարեանը նւիրում է Հայաստանի կուլտուրական գործին: Ակտիւ կերպով մասնակցում է նա Հայաստանի նկարչական դպրոցի, պետական թանգարանի եւ հնութեան պահպանութեան գործերին:

Կուլտուրական այդ աշխատանքների հետ նա միաժամանակ նկարում է եւ ստեղծագործում: Իր Սիւժէտը վերցնում է գլխաւորապէս Հայաստանի եւ Երեւանի տեսարաններից, ուր ցոլացնում է հայ ժողովրդի նոր կեանքը:

1923 թւին Սարեանը մասնակցում է Նիւ-Եօրքի «Ռուս նկարիչների ցուցահանդէս»ին, իսկ 1924 թւին՝ Երեւանում կազմակերպւած Հայաստանի արւեստագէտների «Առաջին Գարնանային Պատկերահանդէս»ին: Նոյն թւին նա Խորհրդային Հայաստանի կողմից իբրեւ պաշտօնական ներկայացուցիչ մասնակցում է Վենետիկի գեղարւեստական միջազգային ԺԴրդ. ցուցահանդէսին, իսկ 1926 թւին «Հայաստանի կերպարւեստից աշխատաւորների ընկերութեան» առաջին գրաֆիկական պատկերահանդէսին:

Այսքանն էլ բաւական է: Այժմ ամբողջապէս մեր առաջները:

Արեւելքի նկարչութեան հարազատ նկարիչն է Մարտիրոս Սարեանը, որ իր ներկերն ու տեխնիկան հասցրել է զարմանալի պարզութեան: Նրա նկարների մէջ իշխում է գլխաւորապէս Հայաստանի եւ արեւելքի կեանքը:

Մի-մի գեղեցիկ պանօրամա են այդ նկարներ, ուր զուր պարզ տեսնում էք արեւելքն իր էութեամբ եւ գոյներով:

Ահա ձեզ մի պանօրամա: Դա Հայաստանն է. Այնտեղ կենդանի ցոլանում են ձեր առջեւ վեհապանծ Մասիսն ու Արագածը, կանաչ-կարմիր արօտները, վարդամանիշակազոյն լեռները, դալար հովիտները, բարձրաբերձ սօսիները, կապոյտ գետակը: Ահա եւ հայ գիւղն ու գեղը՝ իր եղ ու գոմէշներով, իր գութանով, խոտաբարձ սայլերով եւ ջրկիր կանանցով: Ահա ձեզ արեւելեան մի այլ պանօրամա: Դա Պարսկաստանն է: Պարսկական պէյզաժը, պարսկական նաթուրը, պարսկոհին, պարսիկ աղջիկը, պարսիկ վաճառականը՝ կենդանի անցնում են ձեր առջեւ:

ԴԵՐԱՍԱՆ Մ. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ Նկար՝ Մ. Սարեանի

1912 թվին Սարեանը մասնակցում է Լոնդոնի «Ամերիկեան, ֆրանսական եւ ռուսական արտիստներ» ցուցահանդեսին, իր «Պոլսոյ շները» նկարով:

1913 թվին նա իր հայեացքն ուղղում է նորից դէպի արեւելք: Այս անգամ ուղեւորւում է դէպի Պարսկաստան, նոր տպավորութիւններ ստանալու եւ արեւելքի կեանքն աւելի մանրակրկիտ եւ աւելի բազմազան գոյներով ուսումնասիրելու նպատակով: Շրջում է նա Պարսկաստանի գլխաւոր կեդրոնները — Էջպէլի, Ռաշտ, Ղազին, Թէհրան, Բառֆուշ եւ Մէշախար: Պարսկաստանի գեղեցիկ բնութիւնը, սլաւոնների ինքնուրոյն կեանքը, պարսկուհիները իրենց բնորոշ տարազով, դնում են նրա վրայ իրենց խոր դրոշմը, նրանց անդեցութեան տակ էլ նկարում է եւ ցուցահանում պարսկական կեանքի տիպիքական էջերը:

1914 թվին Սարեանը ծրագրում է անցնել աւելի հեղաւոր հորիզոններ, դէպի Հնդկաստան, աւելի գիտականօրէն ուսումնասիրելու համար արեւելքի կեանքը: Սակայն իմբերիալիստական պատերազմի ու քաղաքական ծանր դէպքերը խորտակում են նրա ծրագիրն ու յոյսերը:

Ահա ձեր առջեւ բէլիֆ գոյներով բացւում է եւ Եգիպտոսը: Եգիպտական վառ արեւը ծագել եւ կեանք է տալիս ողջ Եգիպտոսին: Առանձնապէս գիւթիչ են եգիպտական նաթուրն ու բուսականութիւնը, հեղանազ Նեղոսը: Ահա ձեզ եւ Եգիպտոսի մայրաքաղաքը՝ Կահիրէն իր գեղեցիկ գիրքով եւ տեսքով: Նրա փողոցով հանդարտ սահում են ֆէլլահն ու աղջիկը, արաբ կինը, եգիպտուհիները:

Ահա ձեզ եւ Պոլիսը իր անհող, գւարթ, ծոյլ եւ յօրանջտու կեանքով: Այնտեղ մշտական աղմուկ կայ, ժխոր եւ անցուղարձ: Ահա եւ Կովկասն իր բարձր, սէզ սարերով եւ ողջ գեղեցկութեամբ: Այնտեղ բնութիւնը մեղմ է, երկինքն զուլալ, դաշտերը՝ նկարչական:

Բացի այդ պանօրամաներից՝ Սարեանը ցուցադրում է ձեզ մի շարք պօրտրէտներ հայ հասարակական գործիչների, գրողների, արուեստագէտների: Այն տեղ են Ալ. Ծատուրեան, Գարեգին Լեւոնեան, Աշոտ Յովհաննէսեան, Աս. Մուսեան, Ա. Միսանիկեան (Ալ. Մարտունի), Պօղոս Մակինցեան, Արտաշէս Կարինեան Ռոմ. Մելիքեան, Արուս Ռսկանեան, Միք. Մանուէլեան եւ ուրիշներ:

Այսպէս իր 25-ամեայ նկարչական գործունէութեան երկար ճանապարհին՝ Սարեանը արձագանգ է տւել արեւելքի կեանքին, նա կարողացել է այդ միջավայրը բաւական բէլալ գոյներով նկարել:

Այսօր Սարեանն իր արեւտի շօրալոյսով սերտօրէն կապւած է Հայաստանի հողի եւ հայ ժողովրդի հետ: Այդ ժողովուրդն այսօր, շնորհիւ պրօլետարական մեծ յեղափոխութեան, գուրս է գալիս իր հին անտեսութիւնից եւ աշխարհայեցողութիւնից ու քայլում է դէպի նոր կեանք եւ նոր քաղաքակրթութիւն: Սարեանը ձգտում է գոյնի վերածել այդ ժողովրդի նոր կեանքի եւ ողու մօմէնտները: «Աւելի խորացնել եւ ճիւղաւորել աշխատանքներս, ասում էր նա մեզ, ամբողջապէս կապւած լինելով ժողովրդի եւ կեանքի հետ»: Այս տողերը շատ լաւ բնորոշում են ողջ Սարեանին: Եւ հէնց այդ ուղիով էլ նա կարող է պատւաւոր տեղ գրաւել հայ նկարչութեան արեւտի պատմութեան մէջ:

1 Նոյեմբեր 1923,
Երեւան

Ա. Ե.

9. ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾ ԱՐԱ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Լ. Էտիւլցիան:

Պօլսից դէպի Վիէննա: Ահա այն վերելքը, այն ուղին, որ քայլում է Սարգսեանը 1919 — 23 թվականը տողորւած արեւտի կրակով: Այդ վերելքը, արեւելքից դէպի արեւմուտք, նրա արեւտի ձեւակերպման, կերպարանաւորման առաջին շրջանն է. առաջին ենք ասում, որովհետեւ երկրորդ շրջանը կազմւում է բուն երկրորդ, խորհրդային Հայաստանը:

Ի՞նչ պատկեր է ներկայացնում սակայն առաջին շրջանը, ինչպիսի խորացումներ և ապրումներ է ունենում նա այդ պէրիօտում:

ԱԼ. ՄԵԱՍՆԻԿԵԱՆ

Քանդակ՝ Արա Սարգսեանի

Կ. Պոլիս — արեւելք: Ահա այն ոլորտը, ուր անցնում է նրա առաջին շրջանը: Պոլսոյ հրաշագեղ բնութիւնը, կենդանի տիպերը, արեւելեան եռուզեռը, նամանաւանդ արեւելքի պայծառ, վառ հորիզոնը դնում են իրենց ուժեղ կնիքը նրա վրայ: Առհասարակ արեւելքի ձեւերի բմբռնումը և այդ ձեւերի տակ թաղանաթ զգացումների աշխարհը պարզ է, պայծառ և խորը, ինչպէս ինքն ամբողջ արեւելքը: Սարգսեանը կրում է այդ խորութիւնն ու պայծառութիւնը և արեւելքու իսկական սկիւն տանում է Եւրօպա: Արեւտի ձեւակերպման տեսակէտից Հափաղանց յատկանշական է այդ հանդամանքը: Եւ հէնց այդ է պատճառը, որ նա Հնայելով երկար տարիներ աշխատում և սովորում է արտասահմանում, բայց միշտ էլ զանազանում է արեւտապէտ-ընկերներից՝ իր արեւելեան արեւտի բնորոշ դժերով:

1921 թվին ուսումնասիրութեան կրակը գցում է նրան Բուայիա: Շրջում է նա Հոմ, Ֆիրենցէ, Վենետիկ, անանում է հին արեւտի հրաշակերտները, վերածնութեան դարերը մեծ արեւտապէտների գործերը: Այդ բոլորը գնում են իւր-իւր խոր կնիքը նրա նոր բոցավառող երեւակայութեան վրայ և բանում նրա առաջ բազմերանդ եւ բազմատեսակ նոր հորիզոններ:

Սակայն Բուայիայում Սարգսեանը երկար չի մնում վեց ամսից յետոյ անցնում է նա Վիէննա: Նորագոյն արեւտի, նոր ուղղութիւնների եւ նուաճումների երկիրն է Վիէննան: Այնտեղ պլատիկական արեւտը հասել է իր բարձրութեան: Երաժշտութիւնն օրէց օր թռիչքներ է գործում: Քանդակա-

գործութիւնը նոր ուղիներ է հարթում: Սարգսեանն ուսումնասիրում է նոր արեւտի այն բոլոր ուղղութիւնները, որոնք տենդոտ թափով առաջ են շարժւում: Ծանօթանում է գլխաւորապէս մեծ արեւտագէտների նորանոր նաճումների հետ, տիրաւալու եւ թափանցելու համար նիւթին: Այդ ուսումնասիրութիւնները բանում են նրա առաջ նոր հորիզոններ եւ այն զրական արդիւնքն են տալիս, որ նա օրէց օր ձեւակերպւում է եւ դուրս է գցում իր գործերի միջից ակադէմիական հնացած Ֆօրմաները, կօմպօզիցիայի դօքսմատիկ, փտած ձեւի կառուցւածները եւ ասպարէզ է դալիս միանգամայն ինքնուրոյն կերպարանով:

Առաջին շրջանում նա գլխաւորապէս impressioniste է, բայց դա Հալտը է հասկանալ մակերեսային, թուրքիկ մտքով, ինչպէս այդ տեսնում ենք մի քանի վարպետների գործերում: Սարգսեանի արեւտի մէջ ցոլացողը ձեւերի տիրապետութիւնն է: Սակայն զրանով էլ նա կանգ չի առնում: Նա աստիճանաբար տիրապետելով արեւտի նուաճումներին, հեռանում է էմբռնսիօնիզմից: Այնուհետեւ նիւթը լինում է նրա առաջնորդ և նա տարիներ շարունակ քանդակում է քարի վրայ նոր նուաճումներ անելու իղէաով տողորւած: Քանդակումներով դառնում է, որ էմբռնսիօնիզմից աւելի կայ մի այլ զաղտնիք՝ Դա ամբողջ արձանի խորութիւնն է: Եւ նա մակերեսային պտոյտներից հեռանալով իջնում է դէպի նիւթի խորքը: Դրանով էլ նա փնտռում է իր ուղին:

Սակայն նոր որոնումներն ու խորացումները չեն գոհացնում նրա միշտ որոնող հողին. և նա Վիէննայից անցնում է Բերլին տեսնելու համար եգիպտական արեւտի հրաշալիքները: Առհասարակ Սարգսեանն արեւելքի կուլտուրայի ջերմ սիրահարն է: Նա արեւելքի ստեղծագործութիւնների մէջ է գտնում գեղարեւտի հիմնաքարը:

Բերլինից յետոյ Փարիզն է դառնում նրա ուսումնասիրութիւնների կենտրոնը: Պլատիկական դ՝ զարեւտն է իշխում Փարիզում իր բնորոշ գծերով: Այնտեղ միմիանց ետեւից առաջ են գալիս արեւտի նոր ուղղութիւններ, նոր հոսանքներ, նոր ձեւակերպումներ: Սարգսեանն ուսումնասիրում է մեծ արեւտապէտների գործերը, բայց նա երկար չի մնում Փարիզում. մի տարուց յետոյ ուղղակի փախչում է դէպի Հայաստան, արեւելքի հանդարտութեան մէջ ապրելու և ստանալու համար իր երկրորդ ձեւակերպումը: Այդպէս են բոլոր մեծ արեւտապէտները. նրանք իրենց ապրումների շրջանակը չեն գտել միայն արեւմուտքում, այլ փնտռել են իրենց տեղը, իրենց միջավայրը, իրենց ժողովուրդը և միշտ էլ ապրել են իրենց ժողովրդի ծոցում: Ահա այդ խորը գիտակցութեամբ է, որ այսօր Սարգսեանն ապրում է Երեւանում: Այնտեղ նա ուսումնասիրում է իր ժողովուրդը, նրա կեանքը նրա ապրումները և միաժամանակ հին քան-

ԱՍՏՈՒՍ ԽԱՅԱՏՐԵԱՆ

Քանդակ՝ Արա Սարգսեանի

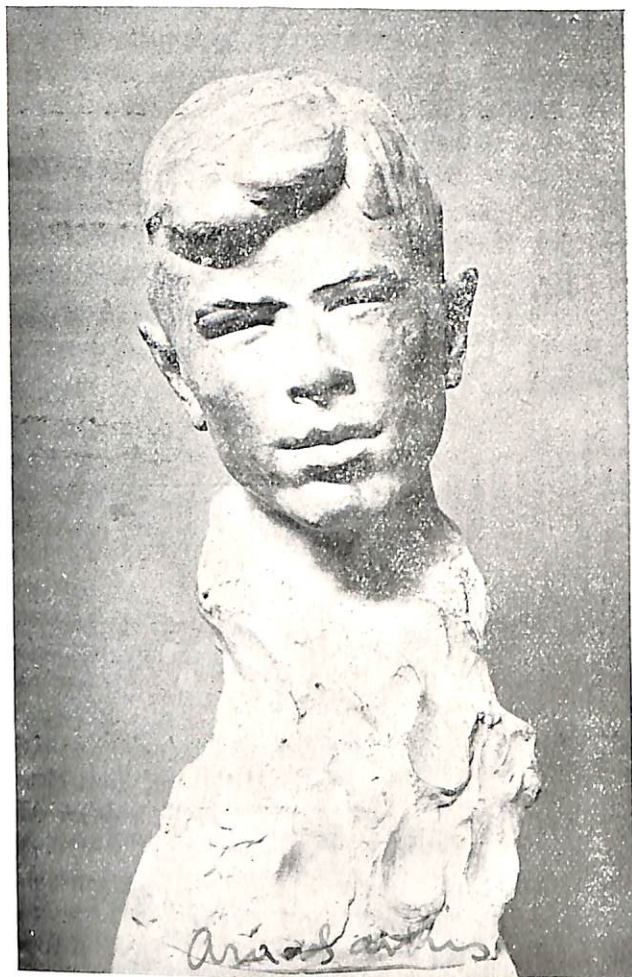
դակագործութիւնը: Նրան միակ ներշնչողն այսօր այդ արւեստն է և զուցէ նրա ձեւաւորման միակ աղբիւրը:

II Սարգսեանի գործերը:

Սարգսեանի արեւմտքից գէպի արեւելք աստիճանական բարձրացման պրօցէսը տեսնում էք դուք նրա ստեղծագործութիւնների մէջ: Նա քանդակել է մի շարք դիմագծեր, կերտել է կիսանդրիներ: Նրա պօրտրէդները կերտւած են ընդհանրապէս բրօնզից եւ ցուցադրւել են Վիէնայի ցուցահանդիսում, 1922-23 թւականին: Նրա Բիխարդ Ռօպէրդի կիսանդրին գնաւ հատուկ է եւրոպացի ամենախիստ էսթէտ քննադատների կողմից: Մի ուրիշը՝ ուսւ դաշնակահար Վիկտօր Սիմօնովիչ ունեցել է նոյն յաջողութիւնը: Նոյնպէս մի շարք յայտնի երաժշտագէտների բիւստներն ունեցել են նոյն տեխնիկայի յաջողութիւնը: Այդ կիսանդրիներում Սարգսեանը տալիս է գէժքի այն բոլոր ձեւերն ու գծերը, որոնք արտայայտում են մարդը: Դուք նրա պօրտրէտները դիտելիս ոչ թէ միայն տպաւորութիւն էք ստանում այլ տեսնում էք նոյն խաբակաւորով ապրող մարդը: Հէնց դրա մէջն է կայանում Սարգսեանի քանդակած կիսանդրիների նշանակութիւնը: Գլխաւորապէս դիմագծեր անդակելուք մէջ Սարգսեանը հմուտ է և յայտնաբերում է ինքնու-

րոյնութիւն: Ահա թէ ինչ է գրում նրա այդ գծի մասին եւրոպացի մի քննադատ. «Արա Սարգսեանը ցուցադրում է մի կիսարձան որը լրացման աստիճան է ցոյց տալիս և որը կարելի է ձեռք բերել միայն տասնեակ տարիների ծանր աշխատանքով: Այդ արձանում նկատելի է մի ձեռք, որն առանց յոգնութեան վարպետօրէն երեւան է բերում խմորը և մի աչք, որը խարակտէրը վստահութեամբ ըմբռնում է և ուժեղ գծերով արտայայտում»:

Սարգսեանը կերտել է նաև մի շարք էտիւդներ, գլուխներ կամ ամբողջական մարմնիկներ: Այդ աշխատանքներով նա ուզեցել է տիրապետել ձեւերին, յայտնաբերել է ձեւերն արտայայտելու մի ինքնուրոյն ոճ: Այդ տեսակէտից նա խորապէս տիրապետում է նիւթին: Այդ է պատճառը, որ նրա ստեղծագործութիւնները տարբերում են միմիանցից: Նրա նիւթի աշխատանքների մէջ տեսնում էք դուք նիւթերի պահանջած արտայայտութեան ինքնուրոյն ձեւերը: Առհասարակ նա նիւթը ենթարկում է իրեն և ենթարկւում նիւթին: Եւ հէնց այնտեղ է գաղտնիքը քանդակագործի հմտութեան:

Դաշնակահար ՎԷՔԹՈՐ ՍԻՄՈՆՈՎԻՉ

Քանդակ՝ Ա. Սարգսեան:

ԼՈՒՌ՝ ՎԷՇԵԸ

Քանդակ՝ Արա Սարգսեանի

Նրա գլուխ գործողը կարելի է համարել «Լուս վիշտը», որ ներկայացնում է մի հսկայական քար: Այդ քարը դիտելիս դուք զգում էք մութի հարւածների տակ յայտնաբերւած զգացումների մի ամբողջ աշխարհ և փորձանքի կատարելութիւն: Արձանը ցոյց է տալիս, թէ արւեստագէտն ինչքան լաւ է տիրապետել նիւթին և հասկացել: Այնտեղ դուք տեսնում էք նրա յետագայ աշխատանքի ձեւերի հիմնաքարը:

Սարգսեանն ունի նաև մի շարք գործեր, որոնք պատկանում են այն միջավայրին ուր այժմ ինքն է ապրում: Այդ միջավայրը Սորհրդային Հայաստանն է, ուր նոր կեանք է սկսել եւ որը այնքան հարուստ է նոր թէմաներով և նոր մօտիւններով: Սարգսեանը փնտռում է այդ նոր մօտիւնները, նոր թէմաները եւ աշխատում է այդ միջավայրի հարազատ արտայայտիչը հանդիսանալ:

Նրա երեւանում տւած առաջին գործն է Միասնիկեանի կիսարձանը, որ կերտեց նա Հ. Ս. Ս. Հ. Լուս ժողովմասի յանձնարարութեամբ:

III Սարգսեանի արւեստը

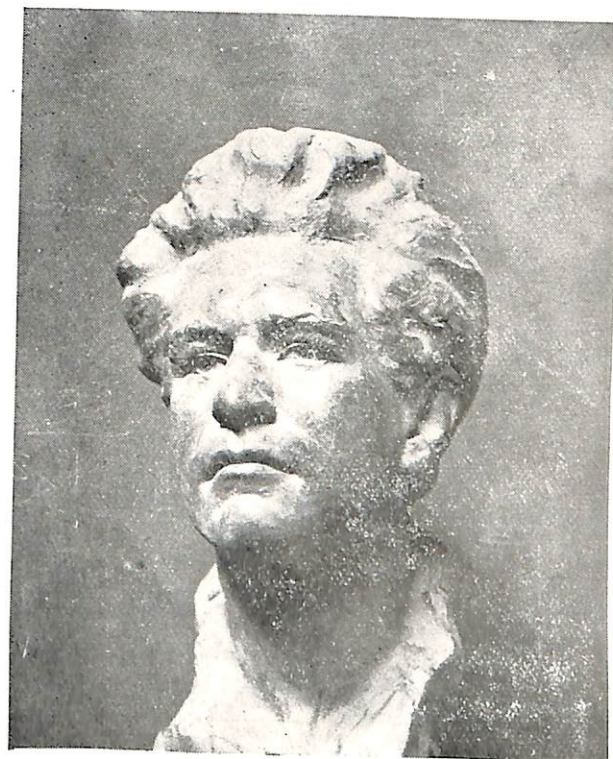
Մնում է բնորոշել, թէ ինչպէս է նա դիտում արւեստը եւ ինչպէս է հասկանում:

Սարգսեանն ապրում է այսօր Հայաստանում, բուն ժողովրդի մէջ: Արտայայտում է նա այն, ինչ որ անկեղծ է եւ կերտում է այն հարազատ ոճով, ինչ որ թելադրում է նրան միջավայրը: Այդպէս էլ պիտի լինի իսկական արւեստագէտը:

Մի ուրիշ գիծ եւս, նա անընդհատ որոնում է փորձանքի պարզութիւն, որի մէջ կարելի լինի ցուցնել ամբողջութիւնը: Առհասարակ նա արտայայտող պարզ արւեստագէտ է: Նա այնքան պարզ է եւ պարզութեան մէջ այնքան հասկանալի, որ դժւար է որոշել նրա շօյան: Նա իրայատուկ փորձանքով խօսելու ձեւն ունի: Գլխաւորապէս նա գոհում է մանրամասնութիւնները, խուսափում է դէկօրատիւից եւ յստակ ձեւերով եւ մի ամբողջական գծով արտայայտում է ամբողջ գործը: Յատկապէս զօրեղ է նրա մէջ զգացումի եւ մատէրիայի ըմբռնումը: Նա ամբողջ աշխատանքն է թափում նիւթն իր ամբողջութեամբ յայտնաբերելու համար:

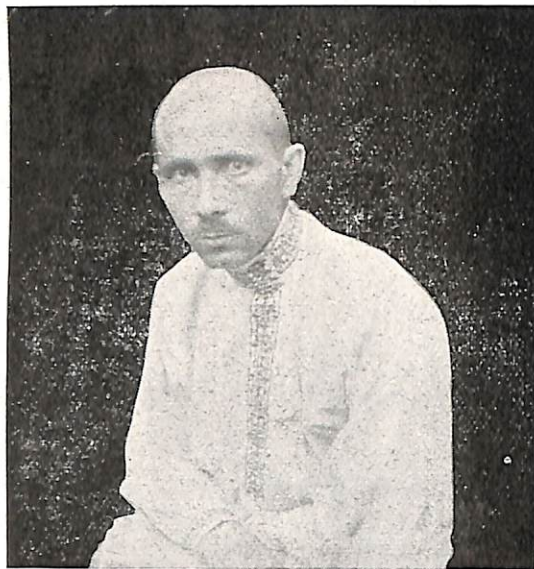
Այդպէս է Սարգսեանը: Նա ամենապարզ ձեւով նիւթի մէջ տալիս է այն, ինչ որ զգում է եւ մտածում եւ շրջապատից ազդւում: Նրա տեխնիկան հասել է այն աստիճանի բարձրութեան, որ նա կարողանում է արտայայտել եւ լուծել ամենադժւար պրօբլէմները յստակ եւ բնորոշ փորձանքով:

Ա. Ե.

ՌԻՍԱՆՃՐՈՊԵՐԹ

Քանդակ՝ Արա Սարգսեանի

10. ՏԱՐԱԳՐՈՍ (ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ)

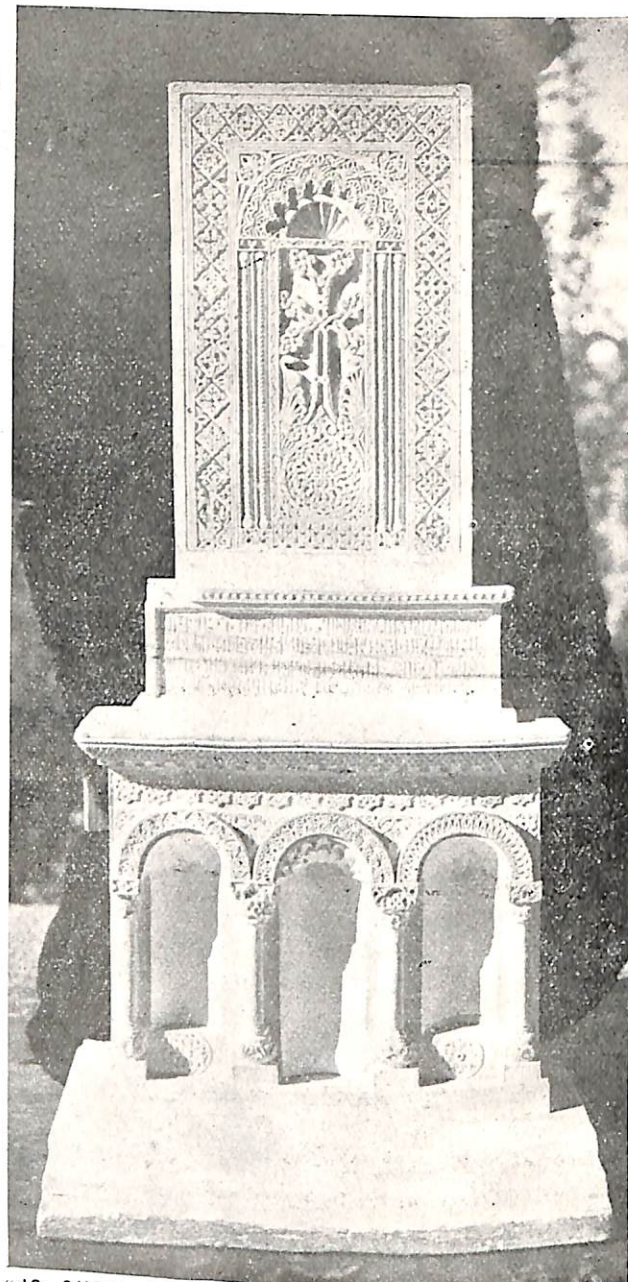
Տարագրոսը ծնել է 1878 թ. փետր 26-ին Երեւանում: Եթե տարեկան հասակում գրկում է նա հօրից, ուսումնասէր մայրը նրան, Ստեփան քհնյ Տէր Գրիգորեանի միջոցով, տալիս է Երեւանի թեմական դպրոցը, ուր ստանում է նա իր միջնակարգ կրթութիւնը:

1900 թ. դեկտ. 1-ին մօր գրգռանից 30 րոպէի վերջընելով ծառայում փախչում է Մոսկւա, թողնելով այսպիսի մի գրութիւն. «Ես գնացի չը փնտռեք, չէք գտնի, եթէ գտնեք չեմ վերադառնայ մինչև փափաքս չկատարեմ»: Մոսկւայում նա ծանր օրեր է ապրում, հինգ օր գիշերում է ծառերի վրայ: Ապա նկարիչ Վարդգէս Սուրենեանի ջանքերով ընդունւում է Մոսկւայի գեղարւեստական ճեմարանը ուր բժ. Շահնազարեանի նիւթական աջակցութեամբ, ուսանում է ութը

«ՀԱՐԱՋԴԱՆԻ ԱՓԸ ԵՒ ԿԱՍՈՒՐՁԸ»

Նկար՝ Տարագրոսի

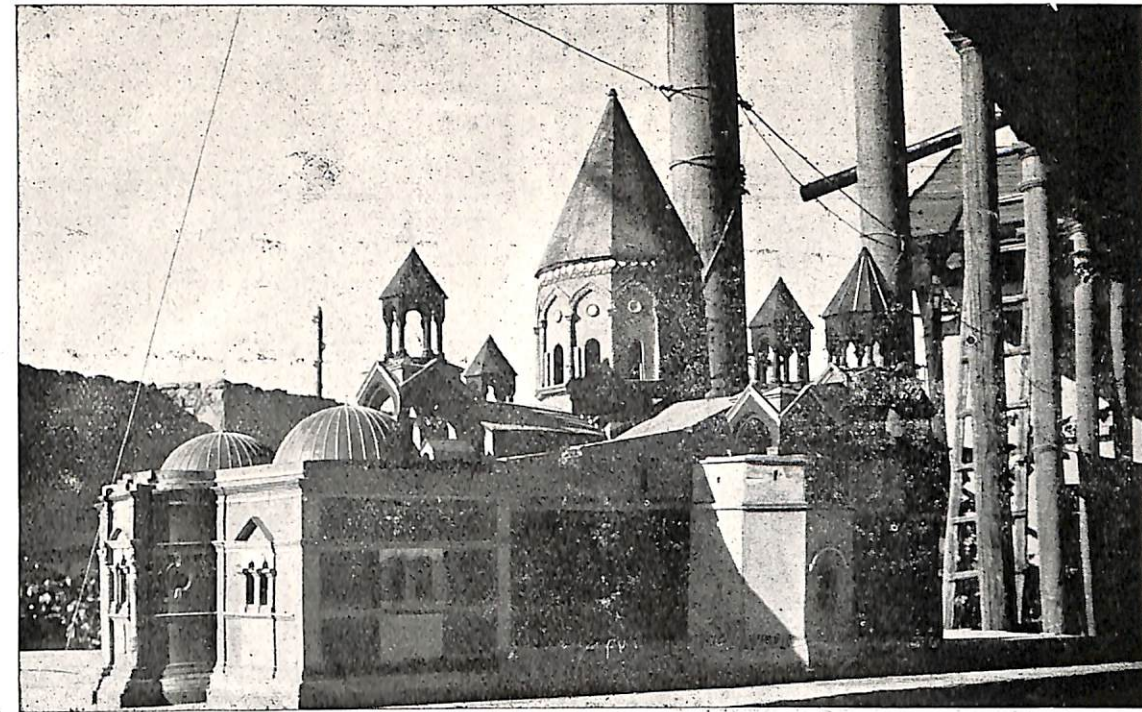

«ԺԲ. ԴԱՐՈՒ ԽԱՅԵԱՐ»

Քանդակ՝ Տարագրոսի

տարի: Ճեմարանում մասնակցում է նա աշակերտական ցուցահանդէսներին և աչքի է ընկնում իր պատրաստած Էջմիածնի վանքի ճշգրիտ մօդէլով: Այդ գործը տեսնելով իր ճարտարապետ-ուսուցիչ Նիկոլա Ս. Կորտիվովը, յանձնարարում է նրան չափազանց Մոսկւայի մի քանի հին եկեղեցիներն ու վանքերը:

Գեղարւեստա-արդիւնաբերական աւագէմիայի յանձնարարութեամբ նա բրօնզից ձուլում է նաև Ս. Պուշկինի կիսարձանը, որ գտնւում է այժմ յիշեալ աւագէմիայի թանգարանում:

ԷՋՄԻԱՇՆԻ ՄՕՏԷԸ ՓԱՅՏԻ ՎՐԱՅ

Քանդակ՝ Տարագրոսի

1907 թ.ին ուսանող Տարագրոսը մասնակցում է Կովկասեան հնագիտական պեղումներին: Նոյն թ.ին Մոսկւայից անցնում է նա Երեւան և նկարում ու լուսանկարում է Կաթողիկէ, Զօրավար եկեղեցիները, Գէօյ-Շհարի մէջլիթները, Սարգսի պալատն ու մըզկիթը: այնուհետև Միխ. Սիսոեի հետ մեկնում է Կօտայք և հանում մի քանի հարիւր էստամպաներ Գեղարքի, Բաշգառնի, Տրդատ թագաւորի ամրոցի, Ալիմարգանի, քիւչիք և բէիւք Գիլանլարի և այլ հրաշքիւնների: Զորս ամիս շրջելուց յետոյ նա նորից վերադառնում է Մոսկւա և իր աշխատանքները յանձնում հնագիտական ընկերութեան: 1908 թ.ին նա նոյն ընկերութեան հրաւիրով ուսումնասիրում է Շարուր-Դարալագեաղի դաւառը, ուր նկարում, լուսանկարում և չափադրում է նա բազմաթիւ վանքեր, պալատներ և եկեղեցիներ:

1908 թ.ի վերջերին նա վերջացնելով Մոսկւայի Գեղարւեստական բարձրագոյն դպրոցը տեղափոխւում է Պետերբուրգ (Լենինգրադ) և մտնում գեղարւեստական աւագէմիան, ուր ընտրւում է Օֆորտի մասնաճիւղը, պրօֆ. Վ. Մաթէի արւեստանոցում և Պետերբուրգի տօպօգրաֆիկ ինստիտուտը:

1909 թ.ին նա Մոսկւայի հնագիտական ինստիտուտի և հնագիտական ընկերութեան հրաւիրով ուսումնասիրում է թիֆլիզի հնութիւնները: 1912 թ.ին

թիֆլիզի հայոց Ազգագրական ընկերութեան յանձնարարութեամբ կատարում է Շարուր-Դարալագեաղի հնութիւնների ճարտարապետական չափադրութիւնները, որ 1916 թ. լոյս է տեսնում «Ազգագրական հանդէս»ի 26-րդ գրքում:

1915 թ. Պետերբուրգի Արխիթեկտուրայի հրաւիրով ուսումնասիրում է Սեանի կղզու վանքերը, իսկ 1914 թ.ին պրօֆ. Մառի յանձնարարութեամբ կազմում է Անիի մեծագիւր ու մանրամասն յատակագիծը, տօպօգրաֆիկ նշանակումներով, որ այժմ գտնւում է Հ. Ս. Խ. Հ. համալսարանում: Նոյն թ.ին նա պատրաստում է նաև Բաշ-Շորագեաղի գիւղում գտնուող 9-րդ դարում կառուցւած Բազրատունեաց եկեղեցու յատակագիծը:

1917 թ.ին Տարագրոսը նկարիչ Վ. Սուրենեանի հետ զարդարում է Պալէլ Օսիփովիչ Ղուկասովի Եալթայում (Էլիմում) կառուցել տւած եկեղեցու ներսը, հայկական ոճով: 1920 թ.ին նա անցնում է թիֆլիս, ուր, 1921 թ.ի պատերազանդիտում ցուցադրում է իր հայկական, չինական և մանրանկարչական աշխատանքները: 1922 թ.ին Էջմիածնի I և II դպրոցների գեղարւեստագիտութեան ուսուցիչ է նշանակւում, իսկ 1924 թ.ին հրաւիրւում է Երեւանի նկարչական սթուտիան, իբրև հայ արւեստի պատմութեան և հայկական ոճի ուսուցիչ: Այդ պաշտօնը վարում է նա մինչև օրս:

ԶԻՆ ԿԱՅՍՐՈՒՅԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՂԱԽԻՆԸ Նկար՝ Տարազրուսի

II Տարազրուսի գործերը:

Տարազրուսն աչքի է ընկնում արևոտի մի քանի ճիւղերում:

Մեզանում ամենաառաջին հայ նկարիչն է նա, որ առանձին սիրով քրքրել է Սևանի, Էջմիածնի և այլ գրադարանների հազարավոր մազադաթեայ գրչա-գիրները և ամենայն վարպետությամբ ու հարազատությամբ ընդօրինակել է միջնադարեան նկարչու-թեան մնացորդները, պահպանելով մանրանկարների ամենամանր մանրամասնություններն ու գոյները: Այդ աշխատանքների մեծ մասը ոչ միայն միջնադարեան ոճի ու արևոտի տեսակետից հարուստ նիւթ են մատակարարում, այլ և հայ նկարչության պատմության համար բանում են միանգամայն նոր էջեր: Այդ տեսակետից ուշագրաւ է «Կորդի նկարը»: Դա ինքնուրույն մի նկար է, որ հարազատությամբ պահպանել է Տարազրուսը 12-րդ դարի հայ արևոտի ոճը: Առան-ձին ուշադրութիւն են գրաւում 11-րդ դարից ընդօ-րինակւած նկարները, որոնք զաղափար են տալիս ձեզ նոյն դարաշրջանի տիպերի, զղեսաների և սեռ-եակի կահաւորութեան մասին: Այնտեղ տիպերի և-րեաները սեպոյն են, մի երեւոյթ, որը հազւագիւտ է 11-րդ դարի նկարչութեան մէջ:

Տարազրուսը նաև նուրբ քանդակագործ է նա կազմել է բաւական ճոխ հաւաքածոյ հին հայ քան-դակագործութեան նմուշների՝ ընդօրինակելով դիպի և թղթի վրայ: Դրանք ճարտարապետական արևոտի և ոճի տեսակետից մեծ արժէք են ներկայացնում: Առանձնապէս ուշագրաւ է նրա հայկական խաչքարը (ժԲ. դար): Սակայն նրա ճարտարապետական աշխա-տանքների գլուխ գործոցը կարելի է համարել Էջմի-ածնի վանքի ճշգրիտ մօտէլը:

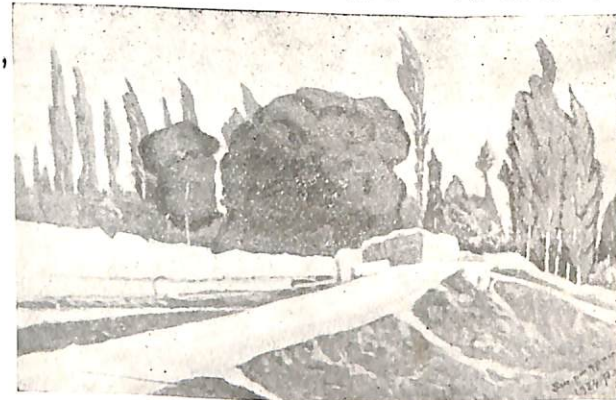

ՊՐՈՆՁԵԱՅ ԻՐԵՐ

Ձուլած՝ Տարազրուսի

Տարազրուսն ունի նաև «Չինական սէրիտ»: Բրին-ձից պատրաստած խմորի վրայ նկարել է նա շինա-կան վերին դասակարգի և աշխատուորութեան տի-պերը: Ունի նաև բրնձի գործեր — «Անահիտ», «Լողա-ցող կինը», «Երջը», «Սեւափառ», «Պաղտի սղկոյզը»: Սրանց կողքին ուշագրաւ են փզոսկրով յախճապակիի վրայ կերտւած նկարները, որոնք յիշեցնում են իտա-լական ստիլը:

Տարազրուսը վրձինել է նաև էտեղներ — «Էջ-միածնի ներսի շուկան», «Գիտական խոտիտուտը», «Էջմիածնի հին պօստանը», «Էջմիածնից գէպի երևան

ԷՋՄԻԱՇՆԻՑ ԵՐԵՒԱՆ ՏՆԱՆՈՂ ԽՃՈՒՄԵՆ Իրաւակոր՝ Տարազրուսի

տանող ճանապարհը», «Սևանայ լիճը» «Երևանի Սար-դարի մզկիթը և պալատը»: Բայց առանձին ուշադրու-թիւն է գրաւում «Չանդուն»: Դա հանդարտ, խաղաղ և հարուստ Չանդուն է, որի կողքին փուլած է Սար-դարի պալատը, իսկ հետոն, հաճելի ֆօնի մէջ, ասեռ-օրորում են բարդի ծառերը: Ներքեւում պտոյտ է դա-լիս Զրադայը:

ԱՐԱՄ՝ ԵՐԵՄԵԱՆ

5P

804

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0309283

